

KULTÚRA

ROČNÍK XV. – č. 4

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

22. FEBRUÁRA 2012

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,20€

Vzor kresťanského politika

Na politiku a politikov sa na Slovensku vždy hľadalo s nedôverou. Pospolitý ľud ju pokladal za "pánske huncútstvo", kde účel svätíl prostriedky a kde po vzletných slovách len zriedkavo nasledovali obdivuhodné skutky. Ale nikdy nemali politici v očiach ľudu takú nízku hodnotu, ako dnes, keď spisy „Gorila“ a „Sasanka“ odhaľujú skutočnosti, ktoré prekonávajú aj tie najcynickejšie predstavy o politických predstaviteľoch. Veci idú tak ďaleko, že sa konajú verejné protestné zhromaždenia a občania podávajú obžalobu na popredných predstaviteľov politickej moci, ktorých si len nedávno zvolili a žiadajú ich odstúpenie. Obviňujú ich z organizovaného zločinu, porušovania ústavy, porušovania ľudských práv a genocídy. (Sme, z 27. jan. 2011). Aj keď sa nedá očakávať, že niektorý z ministrov odstúpi a je takmer isté, že sa nijaký súdny

proces konať nebude, udalosti sú výstrahou, že korupcia vo verejnom živote dosiahla nebezpečné rozmery.

Už sme si zvykli na to, že v predvolebných agitáciách každá politická strana slávnostne sľu-

FRANTIŠEK VNUK

buje neúprosný boj proti korupcii, ktorej sa dopúšťala predchádzajúca vláda, alebo opozičná strana. Ťažšie sa nám však privyká, že aj v tomto prípade ide o cynickú hru, o ktorej slovenské príslovie hovorí: „Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú.“ Počuli sme to z úst ministra vnútra, ktorý v momente nestráženej úprimnosti vyzradil svoj osobný dojem, že „tu bola tichá dohoda (medzi stranami) o tom, aby sa po prípadoch veľkej korupcie, po spojení finančných skupín a politiky, nešlo.“

Najsmutnejšie je, že sa to deje na kresťanskom Slovensku, ktoré je členom Európskej únie. Niečo tak ohavného sa neprihodilo ani v minulosti, keď opraty vedenia štátu držali v rukách cudzinci a nepriatelia kresťanstva. Dnes národ oprávnené očakáva od ľudí, čo sú krv z jeho krvi a kosť z jeho kostí, čo sa hlásia ku kresťanskému dedičstvu, viac ohľaduplnosti, pevnosti charakteru, čestnejšieho zmýšľania a ľudskejšieho konania, ako tomu bolo pred 50 alebo sto rokmi. To núti k zamysleniu: Čo spôsobilo, že po páde komunizmu sa nevytvorilo prostredie, v ktorom by už nemali miesta prejavy a úkazy, ktoré robili komunistický režim takým odporným a neznesiteľným? Prečo s novým vládnym systémom neprišli aj noví ľudia s viditeľnými a obdivuhodnými atribútmi kresťanského politika?

(Pokračovanie na 2. strane)

Svet sa nám mení pred očami. V závislosti od rozpadu duchovných hodnôt rozpadá sa všetko okolo nás. Tí citlivejší už dávno počuli pukať steny a padať omietku, ale ako vždy, prví schytali výčitky - vraj načo šíriť paniku, veď dajako bolo, dajako bude.

Dajako bude. Ale už nikdy nebude, ako bolo. Zbytočne sa obzerať, aj keď tak veľmi to láka. Vieme však, kto sa obzeral a na čo sa premenil, a nám sa nežiada premeniť na stĺp soli.

Nedá mi však, aby som sa predsa len neobzrel - na tých, ktorí mali odvahu vzpieť sa boľševizmu minimálne tým, že žili svoj obyčajný statočný život bez kompromisov. Samozrejším dôsledkom bol život na okraji spoločnosti. Čas - ako vieme - ukázal, že okraje neraz

Paradoxy

TEODOR KRIŽKA

bývajú epicentrami budúcich nových svetov.

Generácia, ktorá vydržala, odchádza. Každú chvíľu sa dozvedáme správy, že už niekto nie je medzi nami. Odchádzajú svedkovia veľkých ľudských omylov, ale aj veľkého človečenského vzdoru. Kto má vnútorný kompas, vie zaiste odlišiť veľké Božie oslávenie tichých odchodov, ale aj márnosť slávy, ktorá si tak rada vyberá tých svojich: mámotratných, zradných, prispôsobivých, konformných.

Nedávno som objavil kontakt na svojho profesora z vysokej školy, ktorého prednášky zohrali rolu v dovŕšení mojej metanoje. Veľmi som sa potešil, lebo odvtedy ubehlo tridsaťpäť rokov. Ale na moje prekvapenie zo skromného človeka, ktorého prednášky si stenografovali príslušníci tajných služieb a na ktorého viedli spis, ba ktorého po čase aj vyhodili z vysokej školy, človeka odvážneho a prednášajúceho vrcholky duchovnej filozofie a literatúry, sa stal čakateľ na Nobelovu cenu. Zdalo by sa, že si ju zaslúži, naostatok, kto iný by ju mal dostávať, ak nie ľudia vzdorujúci omylom a útlaku svojej doby. Lenže medzitým sa z hľadača pravdy a slobody stal samolúbny intelektuál očarený všetkým, po desaťročia tak odopieraným úpadkom, aký si len možno predstaviť. A z tejto výlučnosti vyrástlo aj pohrdanie vlastným národom.

Keď sa obzerám po niektorých disidentoch z osemdesiatych rokov, akoby som videl jeho blížence. Zápasia proti nacizmu a komunizmu, čo by bolo v poriadku, len si zabúdajú všimnúť, či nepridávajú vlastné tehličky k architektúre novej tyranie. Aj nacisti, aj komunisti boli zapálení a verili jednoduchým riešeniam, a priviedli milióny ľudí pred hlavne pušiek a pištolí. I dnešní pohŕdači národmi jasavo mávajú pomyselnými zástavami slobody a bratstva, len opäť zabúdajú pod heslo francúzskej revolúcie zapísať drobné Post scriptum: Sloboda, bratstvo, rovnosť -áno, ale nie pre vás. Pre vás je smrť na frontoch a na barikádach, pre nás vaše naftové polia a nerastné suroviny.

Čím sa teda líšia niektorí disidenti bývalých totalitných režimov od ich apologetov? Asi len miestom, časom a skutočnosťou, že nateraz stoja na dominantnej, víťaziacej strane.

www.kultura-fb.sk

Nadarmo budete stavať kostoly, dávať duchovné cvičenia, zakladať školy, všetka vaša práca a vaše úsilie vyjdú navnivoč, ak nebudete schopní vládnuť zbraňou spôsobilou na útok aj na obranu - vernou a rýdzou katolíckou tlačou... Priniesol by som akúkoľvek obeť, svoj prsteň, pektorál i reverendu by som vložil do zálohy, len aby som mohol podporiť katolícky časopis. sv. Pius X.

(Pokračovanie z 1. strany)

Nečudo, že občan má o politikoch nízku mienku. A veru nemalo by to tak byť. Národ si zvolil svojich politikov v nádeji, že v nich bude mať obhajcov svojich záujmov, pracujúcich pre spoločné dobro a usilujúcich sa o morálne a materiálne povznesenie spoločnosti. Hádám v nijakom odvetví verejného života a nemá človek toľko príležitostí a možností robiť dobre, ukázať svoju ľudomilnú stránku, svoj pevný charakter, svoj altruizmus ako v politike. Ale to musí byť politika chápaná v duchu kresťanských princípov zakotvených v evanjeliu. Inými slovami, politika, ktorá je presadzovaním kresťanských princípov a tradičných európskych mravných zásad do verejného života, kde salus patriae est suprema lex - dobro národa je najvyšším zákonom.

Ani v našej dobe nechýbajú vzory poctivých a obetavých politikov. Jedným z nich je Róbert Schuman, jeden z otcov Európskej únie, do ktorej patrí aj naše Slovensko. Schuman je príkladom, že aj politika a aktívna činnosť v politike - chápaná ako služba pre duchovné a hmotné blaho spoločnosti - môže byť dokonca cestou k svätosti! Nevyžaduje to nijaké mimoriadne výkony, ani hrdinské činy, iba disciplinovaný život podľa kresťanských princípov. Tak ako to robil kresťan a demokrat Róbert Schuman, ktorý videl svojím politickým povolani apoštolát, kde svoje osobné presvedčenie a morálne zásady premietal do svojej verejnej činnosti.

Robert Schuman (1886-1963) bol odchovancom západo-európskych kresťanských tradícií. Jeho otec pochádzal z Alsasko-Lotrinska, ktoré v čase jeho narodenia patrilo Nemecku. On sa však narodil sa v Luxembursku, odkiaľ pochádzala jeho matka. Tam prežil aj svoje det-

Vzor kresťanského politika

ské roky a navštevoval základnú i strednú školu (jezuitské gymnázium Athénée de Luxembourg). Právo študoval na nemeckých univerzitách v Bonne, Mníchove a Strassburgu.

Od roku 1918 Alsasko patrilo opäť Francúzsku a mladý právnik Robert Schumann sa vrhol do politiky. V roku 1919 bol zvolený za poslanca francúzskeho parlamentu za obvod Thionville a v tejto pozícii zotrval (s nútenou prestávkou počas vojnových rokov 1939-1945) až do roku 1958.

Počas vojny bol v roku 1940 nakrátko členom francúzskej vlády Paul Reynauda. Po porážke Francúzska bol v lete 1940 zatknutý, ale v roku 1942 sa mu podarilo zo zaisťovania utiecť. Vojnové roky boli preňho tvrdou školou života. Zapojil sa do podzemného hnutia. Ale ani počas podzemnej činnosti neprestával premýšľať o tom, ako pretvoriť spoločnosť, aby sa navždy odstránilo nezmyselné prelievanie krvi.

Po vojne bol dvakrát ministerským predsedom (1947/8, 1948) a zahraničným ministrom v niekoľkých vládoch (1948-1953). Z týchto pozícií začal intenzívne presadzovať myšlienku zjednotenej Európy. V rokoch 1949-1950 pochodil celý západný svet, oslovoval vysokých politikov i jednoduchých ľudí, aby ich presvedčil o potrebe vytvoriť nadnárodnú európsku komunitu, ktorá bude zárukou trvalého mieru medzi národmi Európy. Dňa 9. mája 1950 predniesol historický prejav známy pod menom Schumanova deklarácia, v ktorej povedal: „Nebude možné vybudovať trvalý svetový mier, kým sa nenájdu konštruktívne sily a mechanizmy primerané nebezpečenstvám, ktoré

mier ohrozujú. Iba organizovaná a oživená Európa môže prispieť k vytvoreniu podmienok, ktoré sú nevyhnutne potrebné k udržiavaniu pokojných vzťahov“.

Deklarácia vyzývala Nemecko a ostatné európske štáty, aby ako prvý krok k tomuto cieľu pristúpili k spoločnému riadeniu svojich uholných a oceliarskych podnikov. Výzva padla do úrodnej pôdy a 18. apríla 1951 šesť suverenných štátov (Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Holandsko, Belgicko a Luxembursko) podpísalo tzv. Parížsku dohodu. Hnacou silou zjednocovacieho procesu boli traja katolícki politici. Popri Schumanovi bol to nemecký kancelár Konrad Adenauer a taliansky premiér Alcide de Gasperi. Ich nadšenie a podnety ako aj viditeľné úspechy úprimnej medzishátnej spolupráce, pôsobili príťažlivo. Dielo úspešne rástlo a keď sa utvoril Európsky parlament, Róbert Schuman bol jeho prvým predsedom (v rokoch 1958-1969). V tomto čase ho pápež Pavol VI. nazval „neúnavným priekopníkom európskej jednoty“.

Postupne do Európskej únie vstupovali aj ďalšie štáty a posledné tri roky patrí do nej aj naše Slovensko. Je však dôležité, aby dielo Róberta Schumana išlo smerom, ktorý mu jeho traja kresťanskí zakladatelia vytýčili. Lebo história učí, že úpadok a záhuba štátov alebo spoločností sa začína v tú chvíľu, keď sa začína ich odklon od ideí, z ktorých vyšli. Budúcnosť Európskej únie a jednotlivých štátov si teda vyžaduje predovšetkým oddanosť a vernosť kresťanským tradíciám. A vo vedení štátov čestných a neskorumpovateľných politikov a štátnikov,

ktorých vzorom bude Róbert Schuman, Konrad Adenauer a Alcide de Gasperi.

Aký bol Róbert Schuman? V roku 1988 sa začal proces jeho blahorečenia. Iniciatíva vyšla od skupiny kresťanských laikov z Nemecka, Francúzska a Talianska, spolu so Spoločnosťou sv. Benedikta, patróna Európy. Arcibiskup diecézy Mety (Metz) Pierre Raffin ustanovil komisiu, ktorá začala pracovať v júni 1990. Komisia vypočula asi 200 svedkov, preštudovala všetky Schumanove spisy, verejné a súkromné prejavy, či náhodou neobsahujú nejaké tézy odporujúce katolíckej viere. Na základe tohto prieskumu Komisia došla k záveru, že Schuman bol skromný a hlboko veriaci štátnik, ktorého motivovala a viedla jeho hlboká viera. Bibliu nielen čítal, ale aj študoval. Bol nezávislý mysliteľ a odvážny politický aktivista, ktorý dobre poznal sociálnu nauku Cirkvi a stredovekú filozofiu, i moderný neotomizmus ako ho formuloval francúzsky filozof Jacques Maritain.

Komisia potom predložila zozbieraný materiál vatikánskej Kongregácii pre svätorečenie. Pri odovzdávaní tejto dokumentácie arcibiskup Pierre Raffin povedal o Schumanovi tieto pozoruhodné slová: „Boží služobník Róbert Schuman z každodenne zúčastňoval, čerpal silu pre bremena dňa. Od svojej matky zdedil zapálenú úctu k Panne Márii. Z rozjímania a modlitieb sa naučil byť nástrojom v rukách Božích, ako sám povedal v roku 1960: „My všetci sme nástrojmi - i keď nedokonalými - Božej Prozreteľnosti, používanými pre ciele, ktoré sú ponad nás.“ Bol aktívne presvedčený o úlohe kresťanstva pri rozvoji demo-

kracie. V svojej poslednej knihe, Pour l'Europe, píše: „Demokracia ďakuje za svoj zrod kresťanstvu. Vznikla v deň, keď človek v svojom každodennom úsilí dospel k poznaniu dôstojnosti ľudskej osoby a našiel ju v svojej individuálnej slobode, v rešpekte práv každého jedinca a v praktizovaní bratskej lásky voči všetkým. Tieto a im podobné koncepcie priniesol Kristus a nikto pred ním“.

Komisia pre blahorečenie skúmala predložený materiál niekoľko rokov a v roku 2004 uznala hrdinský život Božieho služobníka Róberta Schumana hodný blahorečenia, za predpokladu, že na jeho príhovor Boh učinil rigorózne a vedecky overený zázrak. A na toto Božie potvrdenie sa čaká. Cirkev vyzýva veriace, aby pomohli dokončiť začaté dielo modlitbou, v ktorej prosí Všemohúceho:

„Daj, láskavý Otče, aby Tvoja Cirkev si mohla uctievať na oltári Róberta Schumana, učeníka a nasledovníka Ježiša Krista. Nech je vzorom zákonodarcom a tým, čo spravujú štáty, aby sa aj oni mohli stať služobníkmi Tvojho ľudu a pracovali pre spravodlivosť medzi národmi... Dopraj nám, milujúci Otče, aby sme počas nášho pozemského putovania prostredníctvom toho najkrajšieho zasadenia sa za vieru sa stali nástrojmi Tvojej božskej vôle a tak získali večný život, ku ktorému nás všetkých povolávaš (1Tim 6, 12). A podľa príkladu Róberta Schumana, daj aby sme vždy žili podľa príkazov Tvojej lásky. Amen.“

Na záver iba toľko, že aj druhý zakladateľ Európskej únie je kandidátom na blahorečenie. Proces za blahorečenie Alcide de Gasperiho sa začal v roku 1993. Kiež by sa naši politici inšpirovali príkladmi Róberta Schumana a Alcide de Gasperiho!

FRANTIŠEK VNUK

Minulý mesiac, v nedeľu 29. januára zomrel bývalý taliansky prezident Oscar Luigi Scalfaro. Správu o tom priniesli skoro všetky slovenské noviny, žiaľ, málokto si spomenul na jeho návštevy v Slovenskej republike, o vzťahu k Slovákom žijúcim v Taliansku ani nehovoriac.

Oscar Luigi Scalfaro sa narodil 9. septembra 1918 v severotalianskom meste Novara, v regióne Piemont. Po štúdiách práva pracoval v súdnictve a v roku 1946 stal poslancom za Kresťanskú demokraciu a až do konca svojho aktívneho života venoval politike. Bol poslancom, predsedom dolnej komory parlamentu i ministrom. V rokoch 1983 - 1987 viedol rezort vnútra a v rokoch 1992 - 1999 bol deviatym prezidentom Talianskej republiky. Po skončení prezidentského mandátu až do smrti, 29. januára 2012, bol doživotným senátorom Talianskej republiky.

K Slovákom a k Slovensku mal veľmi dobrý, priateľský vzťah. Svedčí o tom napríklad jeho návšteva v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorá sa uskutočnila 7. októbra 1993. Politik a štátnik Oscar Luigi Scalfaro bol praktickým katolíkom a často sa v Ríme stretával s predstaviteľmi slovenskej kňazskej emigrácie, najmä s biskupom Pavlom Hnilicom, SJ. Mnohým Slovákom pomohol získať štatút utečenca - politický azyl

Po „prevrate“ v roku 1989 prezident Scalfaro navštívil dvakrát aj Slovenskú republiku, 28. a 29. novembra 1994 a 23. - 24. januára 1998, keď sa v Levoči uskutočnil 5. summit prezidentov stredoeurópskych krajín.

Veľký priateľ Slovákov na večnosti

Pri prvej návšteve okrem oficiálnych stretnutí so politickými predstaviteľmi, prezident Scalfaro ako mariánsky ctiteľ navštívil aj národnú svätyňu Panny Márie Sedembolestnej v Šaštíne. Na obede bol prítomný aj arcibiskup Dominik Hrušovský, vtedy svätiaci biskup Trnavskej arcidiecézy a prezident Slovenskej republiky Michal Kováč. Vtedajší provinciál saleziánov don Ernest Macák prezidentovi Scalfarovi počas obeda potichu porozprával svoju pohnutú históriu väzňa a mučenika pre Krista. Prezident Scalfaro si to nenechal pre seba, ale hneď to na-

hlas povedal všetkým prítomným v jedálni saleziánskeho kláštora. A odtiaľto sa toto svedectvo vďaka televízii RAI dostalo do sveta.

Dňa 29. novembra 1994, pred odletom do Ríma prezident Scalfaro položil veniec k pamätníku obetiam komunizmu na ružinovskom cintoríne v Brati-

slave, čím si uctil obeť ich života i zápas za lepšiu a spravodlivejšiu spoločnosť. Oscar Luigi Scalfaro ostáva zatiaľ jediný zahraničný štátnik, ktorý týmto gestom na tomto mieste vzdal hold slovenským mučenikom za Boha a národ.

Jeho priazeň voči Slovákom ostala trvalá aj po skončení jeho rušného politického života ako prezidenta. Svedčí o tom napríklad aj fakt, že 27. novembra 2001 prijal pozvanie na súkromnú oslavu narodenín veľvyslancu Slovenskej republiky pri Svätej stolici Mariána Servátka (ten mal vtedy 50 rokov) a známeho slovenského kňaza v Ríme, otca Šebastiána Košúta (ten mal 60).

Jeho slová pri preberaní zlatej medaily Univerzity Komenského: „Vy, ako univerzita, slúžite človeku na poli kultúry, vedy a výskumu. A úloha nás, politikov, je s pomocou Božej milosti, slúžiť človeku v jeho každodennom živote strasti a radosťou. Aj

ten najmenší skutok v našom živote, aj keď ostane v skrytosti, keď poslúži, aby človek žil pravdivejšie a spravodlivejšie, naša oslavná pieseň patrí Božej moci, a naša služba bude ešte vznešenejšia, poníženejšia a pravdivejšia.“, ostávajú pre nás trvalým mementom. Vďaka Vám, pán prezident. RIP!

JÁN KOŠIAR
Na snímkach
Oscar Luigi Scalfaro
spolu so Slovákami
vo Vatikáne

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r.o., vydalo v roku 2010 v preklade knihy Davida Schweickarta pod názvom Po kapitalizme ekonomická demokracia, ktorá pôvodne vyšla v roku 2002 v USA. Autor je profesorom filozofie na Loyola Univerzite v Chicagu.

D. Schweickart v predslove k slovenskému vydaniu knihy píše, že podnetom na zrod publikácie mu boli neočakávané veľké protesty proti neoliberalnej globalizácii, ktoré hlboko zarezonovali vo verejnosti v novembri 1999. Kritika neoliberalizmu zo strany rozbušeného aktivistického hnutia sa mu zdala dôležitá a priliehavá, ale zároveň značne nekomplexná. Sústredila sa na nemorálnosť a iracionálnosť určitej formy kapitalizmu, nie na samotný kapitalizmus. Neorientovala sa ani na systémové otázky možných alternatív.

Keďže práve táto oblasť bola základným ohniskom výskumnej práce autora, cítil povinnosť ponúknuť hnutiu vlastný teoretický príspevok. V knihe sa preto zameriava na kritiku kapitalizmu a na formulovanie alternatívneho usporiadania spoločnosti založenej na ekonomickej demokracii. Navrhovaný hospodársky model nazýva kontraprojektom, t.j. takým riešením, ktoré sa usiluje vytvoriť kvalitatívne slobodnejší a šťastnejší svet, a to oveľa lepší ako ten, v akom žijeme dnes.

NEGATÍVNE ČRTY KAPITALIZMU

Kniha sa detailne zaoberá v osobitnej kapitole rozhodujúcimi problémami súčasného kapitalizmu. Podľa nej porovnateľné analýzy rozličných kríz, ktoré postihli európske krajiny, sa odlišujú v podrobnostiach, ale všetky vyjadrujú vnútorné protirečenia kapitalizmu, ktorý uvrhol americkú ekonomiku do stavu, o akom predtým neuvažoval ani najväčší skeptik.

D. Schweickart konštatuje, že kapitalizmus je neobyčajne produktívny. Každý rok vyrobí enormné množstvo komodít. Pokiaľ ich predá za očakávané ceny, vytvorí nemierny zisk a veľkú časť z nich investuje späť do ekonomiky s predpokladom viac vyrobiť a získať vyšší zisk. Každý podnik vnútri kapitalistického systému sa ocitá pod konkurenčným tlakom nútia-cim ho správať sa presne podľa toho istého vzoru: výroba, zisk, ďalšia investícia a rast. Ustavičným nebezpečenstvom pre systémovú stabilitu kapitalizmu je nedostatok dopytu.

Obhajcovia kapitalizmu tvrdia, že je to optimálne efektívny, inovatívny a slobodný systém, a že neexistujú výhodnejšie alternatívy. Autor knihy k tomu výroku dodáva, že ak chceme zodpovedne posúdiť tento názor, musíme sa zamyslieť nad negatívami, ako aj pozitívami kapitalizmu.

Tvorca knihy zhrňuje zlé stránky kapitalizmu do šiestich negatívnych črt (charakteristík), ktoré sú: nerovnosť, nezamestnanosť, prepracovanosť (vyčerpanosť), chudoba, kapitalistický výsmech demokracie a environmentálna degradácia.

Kapitalizmus vytvára širokú škálu nerovnosti v príjmoch a v bohatstve. Na vizualizáciu príjmovej distribúcie vymyslel profesor užitočný model, ktorý nazval „prehliadka trpaslíkov a niekoľkých obrov“.

Distribúciou bohatstva vládne však podľa neho oveľa väčšia nerovnosť ako v distribúcii príjmov. Pri rozdelení bohatstva USA na tretiny zo začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia horné jedno percento vlastnilo tretinu, nasledujúcich deväť percent malo ďalšiu tretinu a spodným deväťdesiatim percentám zostala posledná tretina. Na začiatku 21. storočia horné jedno percento vlastnilo už štyridsať až päťdesiat percent národného bohatstva,

čiže viac ako dolných deväťdesiatpäť percent obyvateľstva.

Fakt, že závratné bohatstvo niektorých jednotlivcov stojí proti znižujúcej chudobe mnohých, a to globálne, vrátane bohatých krajín, je jednou z najväčších iracionálností kapitalizmu.

Základnými črtami reálneho sveta kapitalizmu je nadbytok kapacít a nezamestnanosť. Plná zamestnanosť a plné využívanie zdrojov je podľa profesora učebnicou o fantázii. Zdravý kapitalizmus si vyžaduje nezamestnanosť. Nie je to kapitalistická odchýlka, že niečo nefunguje tak, ako by malo, ale nevyhnutná štruktúrna črta kapitalizmu. Nezamestnanosť je neviditeľná ruka s palicou, ktorá udržiava pracovnú silu v poslušnosti.

Štruktúrnou črtou kapitalizmu je prepracovanosť. D. Schweickart tvrdí, že do štruktúry kapitalizmu je priamo zakomponovaný príklon k spotrebe. Hoci by robotníci v podnikoch uprednostnili, aby časť ich produktivity išla v prospech voľného času na úkor ich príjmu, vlastníkom podnikov by taký

MIKULÁŠ SEDLÁK

Nad rekonštrukciou kapitalizmu podľa D. Schweickarta

„obchod“ nič neprinesol. Kapitalista chce „vydolovať“ od svojej pracovnej sily čo najviac práce. Šťastie pracujúcich ich nezaujíma. Z hľadiska kapitalistickej triedy ako celku je úsilie obmedziť voľný čas a posilniť spotrebu čoraz viditeľnejšie.

Badateľné je spojivo medzi nezamestnanosťou a chudobou. Veľká väčšina chudobných dospelých v rozvinutých kapitalistických krajinách sú práceschopní ľudia, ktorí sú buď nezamestnaní alebo pracujú za minimálne mzdy.

Chudoba nie je iba materiálny fenomén, nie je teda len záležitosťou materiálneho zbedačenia, čo je strašná vec. Chudoba môže zničiť aj ducha. Ničí sebavedomie, čo môže napokon vyústiť do rôznych negatívnych správanií človeka, ako to potvrdzuje život.

Autor zastáva názor, že kapitalizmus nie je zlučiteľný s demokraciou. To, čo sa dnes pokladá za demokraciu vo vyspelých priemyselných spoločnostiach, je niečo iné. Je to polyarchia. Podľa neho demokracia predstavuje systém, v ktorom sú voliči aktívni a dobre informovaní a nemôže na nich vplyvať svojimi obštrukciami privilegovaná minoritná trieda bohatej špičky. Z toho vyplýva, že v polyarchii je kapitalistická trieda - ako tvrdí pisateľ - privilegovanou minoritnou skupinou, ktorá používa prinajmenšom takú politickú moc ako zvolení politici a nepripustí k sebe nijakú inú skupinu. Záujmy kapitálu takto veľmi dobre ochraňujú zvolení predstavitelia.

V posledných desaťročiach sa výrazne prehlbuje starostlivosť o životné prostredie. Dobré si uvedomujeme, aké nebezpečenstvo ohrozuje prírodnú infraštruktúru na planéte, a to predovšetkým vinou nášho spôsobu života. Faktom je, že máme dostatok vedomostí, aby sme sa mohli popasovať s problémami, ktoré nás obklopujú. Autor však tvrdí, že naše vedomosti nebudeme môcť uplatniť v praxi, kým bude dominovať kapitalizmus, pretože zásadné ekologické problémy nemožno riešiť v podmienkach jeho globalizmu. Bezprostredným záujmom každého sek-

tora je ekonomický rast. Pritom nikoho nezaujíma, či tento rast urobí ľudí šťastnejšími a či sa zlepši kvalita ich života.

Na základe vyčerpávajúcej analýzy negatívnych stránok kapitalizmu vyslovuje autor nasledovný názor: „Ak sú protirečenia kapitalizmu také vážne, ako ich na základe argumentov prezentujem, a ak sú čoraz akútnejšie (o čom niet pochyb), staneme sa svedkami ďalšej výzvy na vytvorenie nového ekonomického poriadku“.

A preto úvahám o novej ekonomickej životaschopnej alternatíve kapitalizmu venuje sa jadro tejto knihy. V nej sa predkladá koncepcia kontraprojektu, resp. nástupníckeho systému, čiže nový hospodársky poriadok, ktorý sa nazýva ekonomicou demokraciou.

ZÁKLADNÝ MODEL EKONOMICKEJ DEMOKRACIE

D. Schweickart vychádza z predmis, že potrebujeme nový ekono-

mický systém a na tomto základe prichádza s odvážnou novou teoretickou predstavou o ňom. Navrhuje takú alternatívu voči jestvujúcemu kapitalistickému systému, ktorá si zachová základnú silu kapitalizmu, čiže bude prinajmenšom taká úspešná, ako terajší model, no zároveň eliminuje jeho fundamentálne slabosti, nebude teda založený už na spomínanej iracionálnosti. Názov ekonomickej demokracie vyplýva z toho, že rozširuje demokraciu do oblastí života, ktoré sa pokladali dosiaľ za prekročené všetkých limitov. Heslovite vyjadrené sú to demokratické práce, demokratizácia kapitálu a demokratizácia demokracie. Posledná téma nie je ďalej predmetom pojednania.

Projekt ekonomickej demokracie zostane konkurenčným trhom tovarov a služieb, ktorý je určitou formou demokracie. Ale trh práce a kapitálový trh nahradia demokratickejšie inštitúcie.

Základnými piliermi, resp. črtami navrhovaného modelu sú tri, keď druhý pilier je totožný s kapitalizmom. Sú to:

- zamestnanecká samospráva,
- trh tovarov a služieb,
- spoločenská kontrola investícií.

Rozhodujúcou črtou, resp. jadrom daného hospodárskeho modelu je zamestnanecká samospráva, ktorá znamená, že činnosť všetkých podnikov kontrolujú demokraticky tí, čo v ňom pracujú, t.j. zamestnanci. Táto sa týka jednak kontroly podniku a jednak rozdeľovania príjmov. Zásadnými prvkami zamestnaneckej kontroly sú:

a) Hoci pracujúci budú kontrolovať pracovný proces, nebudú vlastníť výrobné prostriedky. Tie sa považujú za kolektívne vlastníctvo spoločnosti. Tým sa ruší súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov. Zvyčajným riešením všeobecného problému demokracie podniku je reprezentatívnosť. Väčšina podnikov budú mať volené zamestnanecké rady, ktoré majú právo voliť ich zamestnanci. Bezprostredná moc pochádza totiž od zamestnancov.

b) Ruší sa námedzná práca. Príjmy pracujúcich predstavujú podiely na zisku a nie mzdy či platy. Príjem každého je priamo spätý s firemným ziskom. Príjmy nebudú rovnaké. Vyššie sa pridelia dlhoročným pracovníkom s lepšími zručnosťami a vyššou zodpovednosťou.

Teória nástupníckeho ekonomickeho systému, vytvorená na základe hodnotenia kapitalizmu, ako aj zovšeobecnenia skúseností z doterajšieho uplatňovania prvkov zamestnaneckej samosprávy v niektorých kapitalistických štátoch (napríklad v družstvách v Taliansku a vo Švédsku, Modragónsky „experiment“ v Španielsku) a v bývalých socialistických krajinách (juhoslovenský experiment, čínsky „socializmus“), je výsledkom dlhodobého výskumu autora.

Pokiaľ ide o kardinálnu otázku historických úspechov a empirických skúseností so životaschopnosťou týchto nových štruktúr z podnikov na báze ekonomickej demokracie hodnotí ich predkladateľ knihy takto: „V tomto ohľade nájdeme množstvo dôkazov založených na tisíckach príkladov poukazujúcich na

to, že participácia robotníkov na ekonomicom rozhodovaní a spravodlivé rozdeľovanie zisku smerujú k podpore produktivity, a že samosprávne riadenie podnikov je v druhej väčšine úspešnejšie ako v kapitalistických náprotivkoch“.

Ekonomická demokracia je trhová ekonomika. Firmy kupujú suroviny a stroje od iných firiem a predávajú svoje produkty ostatným podnikom alebo spotrebiteľom. Ceny reguluje iba ponuka a dopyt, hoci v niektorých prípadoch je nevyhnutné viesť cenovú kontrolu a cenové dotácie. Keď podniky v tejto ekonomike predávajú a kupujú, musia sa správať tak, aby si zabezpečili zisk. Zisk v podniku riadenom zamestnancami nie je však to isté ako kapitalistický zisk.

Osobitným prvkom nového hospodárskeho modelu je spoločenská kontrola investícií, ktorej podstatu možno zhrnúť takto: Z objemu zdanenej základných prostriedkov sa vytvorí národný investičný fond, ktorý ústredná vláda následne odovzdáva späť do ekonomiky. Tieto fondy sa rozvetvujú naprieč celej spoločnosti. Najprv idú do regiónov a komunít na základe prepočtu na obyvateľa, potom do verejných bánk podľa minulých výkonov a napokon do firiem prichádzajúcich s kvalitatívnymi projektovými návrhmi.

„Nedonosnou“ otázkou modelu ekonomickej demokracie sú práve predstavy o spoločenskej kontrole investícií, predovšetkým o regionálnej a komunálnej alokácii centrálnych nahromadených fondov, a v článku sa nimi podrobnejšie nezaobráme.

Koniec koncov samotný autor knihy cíti v tejto oblasti isté slabiny, keď pripúšťa v tomto prípade „trocha priestoru na pochybnosti“. Na margo toho napísal: „Keďže taký investičný mechanizmus ako som ho opísal v knihe, nebol nikdy uvedený do praxe, preto sa nemožno vyjadriť o tejto inštitúcii jednoznačne. V tomto prípade nejstávajú ani ekonomicke štúdie“.

V súvislosti s koncepciou hospodárskeho poriadku ekonomickej demokracie D. Schweickart napokon konšta-

tuje, s čím možno súhlasiť, že „kontraprojekt“ ako sebavedomý projekt, je ešte vždy v plienkach, a to napriek tomu, že jeho korene siahajú hlboko do minulosti. Ak chceme zaznamenať úspech, musí sa nevyhnutne hlbšie a dôkladnejšie analyzovať daná problematika a musia sa zaangažovať do tohto zápasu milióny ľudí.

Zároveň poznamenáva, čo je takisto pravdivé a veľmi závažné, že výzva na vytvorenie nového ekonomickeho poriadku „...nemusi byť úspešná, pretože sily vystupujúce proti nej majú stále veľkú moc. Je však celkom jasné, že vízie siahajúce za kapitalizmus sú najlepšou nádejou pre naše ciele a zároveň zárukou, že sa taký pokus uskutoční“.

D. Schweickart píše vo svojej knihe aj nasledovné, čo je pre nás tiež dôležité: „Keď si zalistujete v článkoch, ktoré v tom čase (t.j. na začiatku deväťdesiatych rokov - pozn. M. S.) napísali ekonómovia a politickí stratégovia zainteresovaní do hospodárskej rekonštrukcie východného bloku..., zistíte, že za významnú reformnú agendu pokladali otázky samosprávy“. Z jeho ďalšieho tvrdenia možno odvodiť i to, že lídri týchto krajín nerespektovali tieto návrhy, že neboli „normálni“ a spoliehali sa len na „grandiózne experimenty“ privatizácie, deregulácie a voľnú ruku trhu. A historická príležitosť sa tak stratila.

Toto hodnotenie postojov a počínov vtedajších predstaviteľov štátu sa naplno vzťahuje i na československých a neskôr aj slovenských politických a vládnych samovládov a siahajú až po dnešok, ktorí naďalej realizujú „ekonomickú reformu“ bez akejkoľvek koncepcie a dlhodobého výhľadu.

Podobne ako v iných reformujúcich sa štátoch dali sa naše vládnuce garnitúry opantať za podpory „cybnických rád“ niektorými sebavedomými západnými, najmä americkými ekonómami chimérou trhového liberalizmu, v dôsledku čoho dostala sa u nás do popredia hriстка privatizérov a tunelárov na úkor uspokojenia potrieb slovenského národa a súčasne sa poslal na vedľajšiu koľaj inštitút štátu. Pritom sa hrdíme, že sme kresťanským štátom.

Autor tohto článku už na začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia ku tejto téme napísal: Skúsenosti iných krajín potvrdzujú, že nie je účelné, aby sa privatizovalo všetko naraz a v celom rozsahu, ale že treba postupovať v tom diferencovane podľa predmetu a dôležitosti činnosti. Pokiaľ ide o spôsob privatizácie, základom by mali byť neštandardné či netradičné metódy, akými sú investičné kupóny a pod. Ich použitie bolo skutočne experimentom. Bohužiaľ, deformovala ich nesprávna koncepcia investičných fondov. V uvedenom článku sa súčasne doporučovalo, aby sa kupónová privatizácia doplnila aj o ďalšie metódy, predovšetkým o zamestnanecké akcie.

Pre súčasnosť a budúcnosť Slovenska preto platí to, čo nazval J. A. Schumpeter procesom „kreatívnej deštrukcie“. Vo všeobecnosti to znamená, že staré a nereformovateľné systémy treba rušiť a nahradiť ich novými. Týka sa to predovšetkým prehnitej paradigmy liberálneho trhového hospodárstva a kapitalizmu. Jeho novú koncepciu musia však vymodelovať schopní ľudia a nie politici, ktorí sú okrem iného predajní a postupne ju konštituovať. Táto úloha je pre nás o to naliehavejšia, že o tvári tretej vlny civilizácie sa u nás síce už dávnejšie hovorí, ale len hovorí, pritom vládne orgány a akademicke inštitúcie v podstate nič v tomto smere nepodnikajú.

Kam zmizli všetky rehoľné sestry? Katolícke školy? A katolícke deti? Kam sa podela katolícka identita?

V časoch pred reformami v Cirkvi nik nepoužíval slová liturgia, eucharistia či zmierenie. Bola to Oltárna sviatosť a spoveď - jednoduché a jasné výrazy. Každý poznal ich význam. Nediskutovalo sa o liturgickom poriadku a väčšina laikov ani nevedela nič o kazateľniciach, kropeňkách či kadidelnici. To všetko mal na starosti kňaz. Podobne ako lekári, aj kňazi mali svoju odbornú terminológiu a nik z veriacich sa do nej nezmiešal. Nasledovali sme Cirkev a verili, že nás vedie do neba.

Zaujímali nás iné veci. Nebo, očistec a to, čo musíme robiť, aby sme dosiahli to prvé a skrátili pobyt v tom druhom. Chveli sme sa pri pomyslení na peklo, a preto sme ho ani pričasto nespomínali. S bázňou a chvením sme prosto pracovali na svojej spáse, ako nás to učil svätý Pavol. Všetko pre lásku Ježišovu, slávu Božiu a Spásu duší - vravievali sme.

Dnes však počujeme o spáse už len zriedka. Akosi sa o nej prestalo hovoriť. Čudujete sa, prečo? Sú si už katolíci nekom takí istí alebo sa v tom skrýva niečo iné?

Myslím, že zmena spočíva v čomsi inom. U katolíkov sa začala prejavovať hlboko utknená nechuť otvárať túto tému, akoby existovalo čosi, čo ich zadržuje. Nie je to tým, že by o tom celkom mlčali. O tejto téme existuje množstvo nezáživných rozprávání. Keď sa však prelúskate cez prázdne slová a keď nahliadnete pod povrch dojemných rečí, považovaných za teológiu, narazíte na onú prekážku. Je ňou duševný blok pozostávajúci z troch častí.

Po prvé, ľudia už nevedia, čo je nebo. Po druhé, nevedia rozlišovať, čo je a čo nie je hriech. A po tretie, nevedia, čo si majú počať s náročnou dogmou Extra Ecclesiam Nulla Salus - mimo Cirkvi niet spásy. A preto je dnes takmer nemožné vravieť o spáse.

Zamyslime sa nad prvou prekážkou. Príveľa rokov nám agnostickí kňazi a profesori nahovárali, že o nebi vlastne nič nevieme, čo oslabilo prirodzenú vieru a nádej. Nič sa už nezdá jasné. Na otázky sa neodpovedá a pochybnosti sa neodstraňujú. Duchovné cvičenia, náboženské prednášky a diskusie v triedach prebiehajú často nasledovne:

„Je nebo skutočným miestom?“ pýta sa študent.

Prednáškou poverený učiteľ potriasa hlavou, no neodpovedá. Hladí si bradu, priviera viečka, rozmýšľa nad otázkou. Všetci čakajú.

„Je to stav bytia,“ odpovie napokon obozretne, akoby oznamoval hlbokú pravdu.

Študent však trvá na svojom: „Ale čo to presne znamená?“

„Tým si naozaj nie sme istí.“ Študent si vzdychne. Otočí hlavu, pozrie sa z okna a už nikdy viac nepoloží túto otázku.

Podobne znejúce rozhovory som počula už mnohokrát. Keď padne reč na nebo, slová sa začnú vyparovať, okázalé ako riedky dym. V myšliach nezostane nič; nič neprenikne do duše.

Dost' už o tomto nezmysle. Samozrejme, že nebo miesto je a zodpovedné authority by to mali jasne a zreteľne povedať. Ako toto nadpri-

rodzené miesto vyzerá, si predstaviť nevieme - to však neznamená, že nie je reálne. Je nad prírodou, večné; jeho podstata trvá naveky. Chcem tým povedať - v poriadku, ak teda nebesia nie sú miesto, kde je teda náš Pán? Na čo sa díva svojimi nádhernými očami a čoho sa dotýka prebodnutými dľaňami? A kde je potom Matka Božia? Nepoškvrnené počatie, ona, ktorá bola nanebovzatá telom, aj dušou? Nevznášajú sa v neurčitom éterickom opare. Reč je o fyzickej prítomnosti. Jedného dňa, až uzieme nášho Kráľa a Kráľovnú, ako slávne vládnu na nebesiach, budeme vidieť skutočné tváre a počuť skutočné hlasy. Odmietanie substanciálnej reálnosti nebies rozbiť jednu náuku za druhou. Ak nebesia nie sú miesto, čo so Vzkriesením tela? Vari nemáme dostať naspäť svoje telá v deň Posledného súdu? Z mäsa a kostí? Od hlavy po päty? Také je učenie Cirkvi. A tomu veríme.

Ale kam by tieto oslávené telá išli?

Ach tak, ani to nie je isté.

Vtelenie, Nanebovstúpenie a Druhý príchod Krista, sú spochybňované. Skončíme pri akýchsi ezoterických rečiach o budúcom živote. Vracia nám, že máme veriť, že život pokračuje i po smrti - len presne nevieme, ako. Možno vo forme duchovnej nesmrteľnosti, nezaťaženej telesnosťou. Ktohovie.

Druhou prekážkou, ktorá otvára diskusiu o spasení, je problém hriechu a jeho následkov. Kristus zomrel za naše hriechy. Všetci túto formulu opakujú, ale pohrúžili sme sa do významu týchto slov naozaj? Uvedomujeme si, prečo?

Aby nás zachránil pred peklom. Preto. Preto nastalo spasenie. Aby nás vyslobodil od večného zatratenia. Ak by nás nespasil, boli by sme zatratení. Presne takto jednoduché to je. Obávam sa však, že ľudia už nemajú z pekla strach. Odmietajú jeho celú ideu. Také čosi je pre moderného človeka prosto absurdné, takáto predstava sa nehodí. Plamene, temnota a

pach síry - kto by už čomusi takému veril? Ale peklo existuje. Je skutočné. A večné.

Predstavte si tú najstrašnejšiu bolesť, najväčší žal, najhlbšiu ľútosť, akú ste kedy zažili. Precíťte znovu to utrpenie, horkosť, najskľučujúcejšie osamenie, aké ste kedy zažili. To je len slabý záblesk toho, čo je v skutočnosti peklo - a práve tam usmerňuje človeka hriech.

A napriek tomu nemôžeme hovoriť o hriechu. Nesmieme byť prehnane kritickí. Nemáme zmieňovať Desatoro. Akoby hriech ani neexisto-

SUSAN CLAIRE POTTS

Nebesá v mojej duši

Kam sa podeli všetci katolíci?

Človek by si pomyslel, že všetci kňazi sa stali rogeriánskymi psychoterapeutmi. Praktikovaním bezpodmienečne pozitívneho prístupu sa negatíva rozplýva a z hlbín dokonalého ľudského srdca vyrastajú krásne kvetiny, celkom ako v modernej verzii Rosseauovho Ušľachtilej divoča. Žiadna poškvrna prvotného hriechu. Všetko je dobré.

A čo je dôsledkom popierania zla? Večné zatratenie.

Spomeňte si na všetky veci, ktoré dnešní ľudia prijímajú. Veci, ktoré sme nazývali Smrteľným hriechom - smrteľným, pretože nás mohli zabiť. Cirkev nás pred nimi varovala, aby sme neupadli do zatratenia, ale dnes sa o nich mlčí.

Najväčším z týchto hriechov je antikoncepcia. Nikdy nezabudnem na to, čo sa stalo v nedeľu po tom, čo bola publikovaná encyklika Humanae Vitae (encyklika Pavla VI. z roku 1968 o manželskej láske a zodpovednom rodičovstve, pozn. red.). Encyklika sa stala titulnou správou miestnych novín. Dlhý článok cito-

val celý rad teológov, ktorí so zdanlivou autoritou tvrdili, že toto učenie nie je neomylné. Ľudia sa môžu sami rozhodnúť. Sú predsa zodpovední dospelí. Zaujímavé - pomyslela som si, keď sme išli na Svätú omšu s očakávaním, že budeme počuť pravé učenie Cirkvi. Kňaz však encykliku nezmienil a nestalo sa tak ani o týždeň, ani o dva. Neskôr sme sa dozvedeli, že encykliku odmietli dokonca aj biskupi, a Rím nezakročil. Zdvihol sa odpor. Mlčanie. Plánovanie rodičovstva bolo koniec koncov súkromná vec. A vlastne, čo

môžu vedieť o manželstve celibátov kňazi? A tak ľudia robili to, čo sami považovali za vhodné. Bez odozvy. Po celé tie roky som nepočula kňaza, ktorý by kázal o tom, že žena užívajúca antikoncepciu nemôže prísť k Svätému prijímaniu. A nepočula som ani to,

aby hovoril o hriechu sterilizácie, smrteľnom zásahu do tela, o neslávnom zmrazení organizmu. Kňazi sa zdráhajú hovoriť o zvrátenosti homosexuality dokonca aj vtedy, keď musia sami čeliť predkladaným škandálom. Nehovorila o cudzoložstve, smilstve, žiadostivosti či krádežiach. A o kľamstve? Nič. Ani slovo.

Zriedkakedy sa hovorí o krásne nebeského kráľovstva, o utrpení v očistci alebo o spaľujúcej bolesti pekla. Skúste si to predstaviť. Nikto sa nezmieňuje o tom, že možno nie všetci skončíme na rovnakom mieste. Neexistujú žiadne varovné znamenia. Až by sa zdalo, že ani niet pred čím varovať. Majú byť všetci spasení? Nik nebude zatratený?

Znovu sa ozve učiteľ:

„Ježiš je taký milosrdný,“ hovorí s mávnutím ruky. „Nezniesol by, ak by mal byť niekto poslaný do pekla.“

„To naozaj nie je nutné urobiť nič, aby ste sa dostali do neba?“ pýta sa nevinný študent. „Nemusíte si nebo zaslúžiť?“

Učiteľ gúľa očami.

A chlapec pokračuje: „Musíte byť predsa pokrstený, nie? Musíte byť katolík.“

Ozve sa ďalší študent: „Keď je Cirkev mystickým Telom Kristovým, nepremieňajú nás sviatosťou? Neuspôsobujú nás pre nebo?“

Učiteľ dvíha bradu. Jeho šedé oči hľadajú do diaľky, akoby sa díval až za miestnosť a videl to, čo nemôže vidieť nikto iný. Dýcha zhlbokom nosom.

„Človek nesmie vyhľadávať rozbroje,“ povie napokon a obširne vysvetľuje nové chápanie možnosti univerzálneho spasenia. Existuje predsa nezavinená nevedomosť a celý koncept anonymného kresťanstva. A navyše tu máme aj všetky tie zážitky z klinickej smrti ktoré, zdá sa, poukazujú na to, že príjemný život po živote je pripravený pre každého. Nemá zmysel o tom hovoriť - uzatvorí tému.

Ja však viem, že o tom hovoriť musíme. Prečo učiteľský úrad Cirkvi nevyjasní tieto dohady? Prečo kňazi a biskupi jednoducho nepovedia: Mimo katolíckej Cirkvi niet spásy. Majú strach? Boja sa, že urazia neveriacich? Alebo čo je ešte horšie - stratili vieru?

Bez ohľadu na tieto okolnosti je táto náuka pravdivá.

Poviem vám, čo pre mňa toto učenie kedysi dávno znamenalo, keď som bola ešte malé dievča. Nebolo ničim iným, než poznaním do neba.

Nenarodila som sa ako katolíčka, hoci som tomu celkom nerozumela. Koniec koncov, poznala som Nicejské vyznanie viery naspamäť a svedomito som ho odriekala v Kristovej episkopálnej cirkvi a hrdo som vyznávala vieru v jedinú svätú katolícku a apoštolskú Cirkev. Nebola som žiadna protestantka, to bolo jasné. Potrebovala som však pomoc mojich katolíckych kamarátok zo štvrtého ročníka, ktoré ma odhodlane priviedli na cestu k Spáse.

Počas prestávok sme na Southwestern school stáli v krúžku dúfajúc, že si to učiteľ nevšimne a že nás neprinúti hrať kickball alebo Red Rover (americké detské kolektívne hry, pozn. red.) alebo niektorú z iných nudných hier. Rozprávali sme sa totiž o dôležitejších veciach.

O SITUÁCIÍ V LITERATÚRE

Voľakedy sme mali „les novín“, množstvo väčších i menších denníkov. Literárne to znamenalo výhodné podmienky. Dokonca aj lokálna tlač bola v kultúrnych rubrikách horlivá, ba až ctižiadostivá, veď prinášala texty a prvé pokusy rozličnej kvality napríklad z najbližšieho okolia, no aj zo vzdialenejšej nemeckej jazykovej oblasti. Dokonca aj politicky vyhranené denníky uverejňovali literárne texty, v každom prípade značný publikačný priestor mali profilujúce sa autorky a dozrievajúci autori. Medzičasom však akási ničivá ekonomická búrka ten les novín veľmi preriedila, zrejme definitívne... To, ako úzko ohraničený môže ten tolerančný priestor zrazu byť, to musel svojho času trpkosť zistiť Niklaus Meienberg. Pokles počtu novín znamená prirodzene pokles počtu kultúrnych rubrik, čiže aj literárnych publikačných možností. Dokáže túto stratu trvalejšie nahradiť čitateľom a nádejným spisovateľom internet?

SMRŤ LITERATÚRY?

V turbulentnom roku 1968 v Nemecku ohlásili exitus literatúry, na čo si dnes nespomenie už takmer nik. Nebolo to prvý raz, že možná smrť literatúry sa stala témou? Diskutovalo sa o tejto možnosti predtým? Neviem, nie som literárny historik...

Nedávno americký románopisec Philip Roth vyjadril v jednom rozhovore obavy z toho, že o tridsať až štyridsať rokov literatúra zanikne, v každom prípade v USA, no aj v amerikanizovaných regiónoch sveta ovládaných new economy.

Podobné obavy má aj Arthur Miller. Ako však vraví v rozhovore (Neue Zürcher Zeitung z 5.7.2003), prekvapuje ho to, že „ako blesky z jasného neba sa objavujú stovky zväzkov poézie. Myslel som si, že lyrika je už dávno na konci, je to však opačne, je živšia ako kedykoľvek“. Podľa Millera sa tak potvrdzuje, že vo veku počítačov „v človeku existuje čosi, čo odoláva všetkým ďalekosiahlym zmenám; ide o akýsi atavizmus, ktorý chce zachovať minulé, fyzický stav“.

Zreteľnejší bol Josif Brodskij v prejave pri preberaní Nobelovej ceny: „Ak je to, čo nás odlišuje od iných prislúšnikov kráľovskej ríše, jazyk, tak literatúra - a obzvlášť poézia ako jej najvyššia artikulačná forma - je cieľom nášho rodu.“

Takže literatúra neumrie? Myšlienka na jej smrť však žiť bude.

V POSTAVENÍ MIMO HRY?

Takže ako? Umrie literatúra?

Prvá odpoveď - samozrejme, že áno. Všetko stvorené je smrteľné. Iba rojkovia blúznia o večnom umení, o nesmrteľných umelcoch. Druhá odpoveď - v horizonte nevyhnutnej smrteľnosti existujú životné javy veľmi rozličného trvania. Literárne diela prežili ríše, dejinné epochy aj náboženstvá. Prijateľný je preto názor, že existuje literatúra, ktorá prežije aj našu turbulentnú epochu.

Nevymiera však vrstva vzdelancov? Nevymiera publikum, ktoré číta knihy? Neupadá vari čoraz väčší výučba literatúry a dejín, dokonca v gymnáziách? Testy PISA, podľa ktorých revidujú učebné plány, boli sústredené nie na vzdelávanie, lež na fakty a zručnosti. Profesor Manfred Fuhrmann v týždenníku Der Spiegel z 21.10.2002 napísal: „Sledované vedomosti majú prospievať najmä hospodárskemu napredovaniu. Múžická a historická oblasť chýbajú. A texty použité na úlohy sú veľmi triviálne.“ Voľakedy patrilo k vzdelaniu napríklad to, že žiaci sa učili naspamäť niekoľko básní alebo piesní. Pre new economy je to mrhanie časom. Generácia, ktorá vedela naspamäť básne a cirkevné piesne, vymrela. Takto sa naozaj stráca veľká časť literárnej tradície a zduchovnenia - poznatky získané z internetu to kompenzovať nemôžu.

Nesporné je, že literatúra sa ocitla v defenzíve. Našťastie sú tu ešte čitateľky, sú to opory literatúry. Vďaka ženám by mala literatúra prečkať aj epochu new economy. Dokonca i keby musela manévrovať v ešte výraznejšom postavení mimo hry: toto postavenie je vo futbale pozícia značnej trufalosti. (2003)

NEZAMESTNANÍ - PREBYTOČNÍ?

Práca v dnešnom zmysle bola v antike nedôstojná slobodného muža: za prácu vtedy nepokladali vojenské remeslo ani intelektuálnu činnosť. Namáhavá telesná práca bola vecou neslobodných žien a otrokov, resp. otrokyní. Podľa Aristotela boli dôstojné slobodného muža iba tri činnosti: ľahkovážne užívanie si života, verejná činnosť a filozofovanie. Aj obrábanie pôdy bolo predovšetkým vecou žien a otrokov. Štatistiky OSN dokladajú, že dve tretiny práce na svete vykonávajú ženy...

Vždy existovali ľudia, celé kmene a národy bez práce, presnejšie povedané: bez práce, ktorá by ich bola mohla uživiť. Takže nastúpilo vysťahovalectvo, do pohybu sa dostali celé rodiny, kmene a národy; tak, ako dnes zažívame migráciu z juhu na sever, tak sa voľakedy mnohí naši predkovia vysťahovali do Ameriky. Medzičasom sa, pravda, priestor migračných pohybov zúžil a navyše - ľudia hľadajúci prácu narážajú na národné hospodárstva, ktoré musia zabezpečovať davy vlastných nezamestnaných.

Od víťazného ťaženia elektroniky v továrňach a kanceláriách

si spočiatku poniektorí - napríklad aj Herbert Marcuse - sľubovali redukciu pracovného času v týždni na dva až tri dni. Vychádzalo sa, samozrejme, z toho, že zostávajúcu prácu bude možné rovnomerne rozdeliť medzi tých, ktorí o ňu majú záujem. Žiaľ - utópia. V skutočnosti prebehlo prerozdelenie úplne inak, totiž medzi (ešte) pracujúcich a nezamestnaných. Zdá sa, že vystupňovaná produktivita pracovných miest stojí v ceste redukcii pracovného času, redukcii, ktorá by dovoľila zamestnať všetkých...

Čarovné slovo „rast“, s ktorým sa spája riešenie problému, účinkuje čoraz slabšie. Od vnútorného trhu nemožno očakávať hospodársky rast, ktorý by zaručil v Európe prácu 20 miliónom nezamestnaných. Navyše by to bolo ekologicky osudné...

Trhové hospodárstvo sa na jednej strane chápe ako hospodárstvo výkonu, na druhej strane odsudzuje časť výkonného

KURT MARTI

Poznámky a detaily

Dielo švajčiarskeho básnika a mysliteľa Kurta Martiho je podľa jeho nedávneho vyjadrenia uzavreté, takže by sa patrilo vydať ho kompletne, ako to naliehavo požaduje editor Fredi Lerch. Nazdáva sa, že Švajčiarsku, tej „až do bezcitnosti liberalizovanej krajine“, by to prospelo.

Kurt Marti sa narodil sa 31.1.1921 v rodine notára, vyštudoval evanjelickú teológiu, ako kňaz pôsobil v Niederlenzi (kantón Aargau) a v Berne, kde v roku 1972 tamojšia vládna rada zabránila jeho pôsobeniu na katedre homiletiky, keďže Martiho pokladala za „pastorálne prestrojeného marxistu“.

Publikoval vyše tridsať básnických a prozaických knížiek, na deväťdesiatku mu v Teologickom vydavateľstve v Zürichu vyšli POZNÁMKY A DETAILY, rozsiahly súbor statí, ktoré vyše štyridsať rokov uverejňoval v časopise Reformatio. V radikálne subjektívnych textoch Marti „odkrýva svetskému čitateľstvu religiózny prístup k svetu, pričom cez ne konfrontuje nábožensky motivované publikum s bezprostredne politickými problémami“ (Klara Obermüllerová). Prítomné ukážky prinášame v skrátenej podobe. (J. K.)

obyvateľstva na nečinnosť... Vyrovná sa trhové hospodárstvo s týmto vnútorným rozporom? Dokáže ho prekonať?

Musí mnoho ľudí počítať s tým, že budú prebytoční? Otvorenou ostáva aj otázka - ako sa týmto problémom môže zaoberať cirkev či teológia... Obstoja napríklad tvrdenie filozofa Helmuta Plessnera o tom, že ak princíp výkonu potláča všetky ostatné princípy, tak to znamená definitívnu nezávislosť humanitárnych noriem? Musí ideológia súťažiť a výkonu - vo chvíli, keď bude rozhodovať o všetkých oblastiach života - azda nutne skončiť pri cynizme opovrhujúcim človekom? Cynická je napríklad teória o tom, že nezamestnaní sú najlepšou zárukou „fungujúceho trhu práce“. Nemenej cynický je postulát, že peňazí pre nezamestnaných má byť čo najmenej, aby bolo možné prebytočných prinútiť k vyššej flexibilita a mobilite... V klíme takýchto cynizmov sa aj „dole“ v spoločnosti čoskoro rozhybe animozita či agresivita voči údajne „prebytočným“ každého druhu, voči cudzincom a menšinám, ale aj voči postihnutým a starým ľuďom.

...Tam, kde sa zahniezdila myšlienka, že niektorí ľudia sú prebytoční, tam je vývoj smerujúci k nezávislosti humanitárnych noriem v plnom prúde. Tu môže kresťanská viera iba tvrdošijne namietat, že život každého človeka je od Boha... Konkrétne to môže znamenať len jedno: tí, ktorí prácu majú alebo disponujú pracovnými miestami, musia preukázať solidaritu voči tým, ktorí sú bez práce. Existujúcu prácu je nutné nanovo rozdeliť medzi tých, ktorí pracovať chcú! Vysoká produktivita nesmie robiť majetných ešte bohatšími, nezamestnaných a nemajetných nesmie robiť ešte chudobnejšími... Nevyhnutná je nová prax solidarity... Iba ona by zodpovedala kresťanskej viere, že každý človek je nejaký potrebný - každého človeka potrebuje Boh, preto každého človeka potrebujú aj ostatní ľudia, takže napríklad aj národné hospodárstvo! (1993)

MYŠLIENKY PRED OBRAZOVKOU

Po večeroch poväčšine vysedávam pred obrazovkou, tým oknom do sveta. Do akého sveta? Tu a tam som mal v dome televízne štáby, takmer vždy to boli milí, zdvorilí ľudia. Vyzerá to však tak, že izby v našom dome sú televízne nevyhovujúce. Zakaždým sme museli premiestňovať nábytok - z dôvodu osvetlenia, zvuku či jednoducho preto, lebo nábytok na

pôvodnom mieste stál televíznym pracovníkom v ceste či neposkytoval uspokojivý obraz. Ja som zasa musel zaujímať pozície, ktoré nezaujímam nikdy. To, čo malo vyzerať ako pohľad do môjho domáceho sveta, napokon vyzeralo ako pohľad na domácu scénu, kde bolo všetko trochu inak ako je to bežne, ba úplne inak.

Táto hra sa úplne zmenila na grotesku (aspoň pre mňa), keď došlo k tomu, že som priam musel predvádzať sám seba. Ako dostanete niekoho, kto vlastne nerobí nič, iba píše, na obrazovku? Posadíte ho, povedzme, k písaciemu stolu a on láskavo napíše rukou alebo na písacom stroji niečo za podmienok, za akých by inak nikdy nepísal, pretože by nemohol. Okrem toho je izba, kde píšem, príliš malá: písací stôl je nutné posunúť, stoličky je nutné premiestniť, aby kamera mohla snímať. Napokon pro forma napíšem akési táraniny v prostredí, ktoré nie je moje - je to prostredie, ktoré aranžovala televízia. Ešte grotesknejšie je to v okamihu, keď televíznemu redaktorovi schádza na um - čo nie je práve originálne - nafilmovať autora na miestach, ku ktorým sa vďaka jeho texty. A tak úbohý spisovateľ vandroje po krajine, po uliciach a námestiach, popri rieke... Spisovateľ vandroje tak ako za normálnych okolností nevandroje, zastaví sa tam, kde by sa nezastavil nikdy. Napríklad v súvislosti so svojou knižkou POHREBNÉ REČI som niekoľko ráz musel prejsť cintorínom, prirodzene, podľa možnosti vážne a zamyslene, i keď celá tá situácia bola na smiech. Televízny redaktor vyjadril poľutovanie, keď som odmietol jeho bezočivosť, aby som zahral farára na kazaťnici, v prázdnom kostole, akože kázeň. Preňho, pre televízneho machra, to vôbec nebol problém, on by ma bol nechal zahrať aj pohreb - zdá sa, že hranica medzi realitou a fikciou bola preňho irelevantná. Zrejme si myslel, že realita je to, čo ukazuje televízia. A takto vnímajú televíziu pravdepodobne mnohí jej konzumenti.

Ibaže mnoho z toho, ba možno takmer všetko to, čo sa na obrazovke objavuje, nie je normálna, bežná skutočnosť, lež predstieraná a inscenovaná. Technické prostriedky televízie vynucujú a vyvíjajú svoju zákonitosť, takto produkujú svoju a vyumelkovanú skutočnosť, ktorá sa na skutočnosť občas dokonca aj podobá, občas však ani nie... Toto je zrejme aj príčina toho, že rozhlasové spravodajské relácie, ale aj rozhlasové kultúrne relácie sú omnoho bohatšie, zavesťenejšie a informatívnejšie ako relácie televízne. O to nepochopiteľnejšie je, že práve rozhlas má šetriť a okliešťovať najmä relácie z kultúry.

A tak vysedávam po večeroch pred obrazovkou a medzičasom som si zvykol na to, že pozerám na inscenovanie skutočnosti pracujúce s fragmentmi reality. Zľahka debatujúci politici, bojujúci vojaci a gestikulujúci demonštranti sú na tom podistým tak ako svojho času ja: aby boli pôsobiví, musia pózovať; a aj pózujú, pretože to, čo neukazuje televízia, to sa takpovediac ani nestalo. A už tu máme možnosť totálnej manipulácie. Skvelou ukážkou takejto manipulácie bolo televízne predstavenie vojny v Perzskom zálive. Slovo „predstavenie“ používam zámerne, keďže spravodajstvo to nebolo. Američania - poučení z vojny vo Vietname, keď neprikrášené televízne správy šokovali vlast' a naladili ju protivojnovu - sa vystríhali pred tým, aby ešte raz ukázali aká je vojna naozaj. Takže z Perzského zálivu sa na obrazovkách objavila iba relatívne neškodná, dokonca impozantná, takmer fascinujúca kulisa vojnových udalostí. Keby bola tú technicky špičkovú verziu svojich hrdinských filmov videla Leni Riefenstahlová, bola by musela od závisti zblednúť. Zrejme nikdy fikcia tak napospol nepotlačila realitu, zrejme nikdy nebola estetizácia hrôz taká triumfálna.

Ale Vietnam a niektoré dokumentárne filmy ukazujú (čím menej aktuálne, tým väčšími), aké osvietenské možnosti má práve televízia! Ibaže využité sú čoraz zriedkavejšie. Alebo sa to nesmie? Zdá sa, že televízia sa čoraz častejšie stáva nástrojom sebaapredvážania vládnucich politikov... Kto by sa však čudoval! To médium - i keď verejnoprávne - je také závislé od ekonomiky, jej reklamy a sponzorstva, že už dávno nie je nezávislé - či chlieb ješ, toho pieš seň spievaj...

Vo švajčiarskej televízii (DRS) hodnotia ako „slabé“ relácie s nízkou sledovanosťou. „Slabá“ je relácia aj vtedy, keď je obsahovo a formálne prvotriedna. „Slabá“ je preto, lebo nízka sledovanosť znamená nízke reklamné zisky. Na reklamné zisky je však televízia odkázaná, preto prijíma hocakú reklamu - vysoká sledovanosť sa stáva rozhodujúcim kritériom.

Totálne slabé, ba mizerné, napriek častému vtípkovaniu a podsťakovaniu bez štipky vtípu a nudné sú poväčšine reklamné šoty. Potratili ich výrobcovia rozum? K tomu záveru totiž prichádzam, keď si večer sadnem pred obrazovku a na všetkých kanáloch ma zaplavujú reklamnými šotmi, ktorých hlúposť a nulová fantázia nepozná nijaké hranice. Zúfalo prepínam vysielaciu, často zbytočne: všade rovnaký hnoj! Reklama pritom neniká čoraz ďalej, nezastavuje sa pred večernými programami, pred nedeľami či sviatkami, pred prerušovaním filmov - hlavná vec, že peniaze sa sypú! Zdá sa, že televízia sa stala prostitútkou, ktorá za peniaze urobí všetko (pozor: prostitútky všetko nerobia)...

Tvrdia nám, že reklama je charakteristický výraz kapitalistickej spoločnosti súťaže. Kto však musí znášať reklamu v televízii, príde iba na temné myšlienky a bude náchylný vystaviť tej spoločnosti zlú prognózu.

Televízia pravdepodobne pokladá svoje slepé nasledovanie faktoru sledovanosti programov za demokratické, veď rozhoduje väčšina. Panstvo väčšiny sa však stáva nedemokratickým terorom, ak televízia zároveň nezohľadňuje menšiny. Ja napríklad patríam k menšine tých, ktorí sa zaujímajú o „kultúru“ či presnejšie: o umenie a literatúru. V televízii DRS je to však takmer pieseň minulosti... Kultu sledovanosti programov zodpovedá ikonológia trendov. „Moderovanie sa stáva samoúčelom“ (Neue Zürcher Zeitung z 12.4.1994), kultúra sa stáva čímsi smiešnym, obsah je už dávnejšie odstavený: všetko je zameniteľné, zastupiteľné. Poriadna informácia? Kritický pohľad, zisťovanie faktov? Pieseň minulosti: „Obrazovka je iba to, na čo okamžite zabúdame, to, čo zaslepuje a fascinuje, no nezanecháva stopy.“ (Paul Virilio v týždenníku Die Zeit z 15.4.1994.) Aj v tomto zmysle televízia DRS už kráča takmer plece pri pleci so súkromnými komerčnými televíziami, kde čosi také ako „kultúra“ vôbec neexistuje...

Dokedy ešte? Ani 3-sat už nie je to, čo bolo. Vyzerá to tak, že čím väčší televízia visí na tupej reklame a na ekonomike, tak s umením a literatúrou je nekompatibilná... (1994)

PETER HUCHEL A KONRAD FARNER

Vo vydavateľstve Suhrkamp vyšiel zväzok listov z rokov 1925-1977, ich odosielateľom i adresátom je Peter Huchel... Medzi korešpondentmi nájdeme - ako jediného Švajčiara - kunsthistorika a esejistu Konrada Farnera (1903-1974)...

Meno Konrad Farner som počul prvý raz niekedy v roku 1954, a to od Maxa Billa, ktorý o ňom hovoril s veľkým rešpektom, napríklad ako o sociálnom vizionárovi. Na Farnerovi meštianske Švajčiarsko studenej vojny predviedlo výstražný príklad, ako znevážiť inakšie zmýšľajúcich a ako ich materiálne zničiť. Huchel napísal Ernstovi Blochovi 25.4.1956: „Farner je taký prekliaty, že žije až v hrozných podmienkach.“ A potom to bolo ešte hroznejšie. V jeseni toho roku, keď Sovieti potlačili povstanie v Maďarsku, zažil Farner „čosi ako predpekú“ (6.11.1956): V Neue Zürcher Zeitung rozpálil Ernst Bieri - notabene doktor teológie! - „hnev ľudu“, uverejnil Farnerovu adresu v Thalwile, načo jeho dom obsadili výtržníci pod vedením ľudí, ktorí sa „potom po polnoci poodvážali do Zürichu na feudálnych autách... Vrážali do dverí a pokúšali sa vniknúť do domu, hádzali kamene, už popoludní nabrzýgali mojim deťom, po dedine rozvešali plagáty..., aby nám nikde nepredali potraviny (nech Farner a jeho deti zdochnú!). Áno, toto je pokojné Švajčiarsko...“ (13.12.1956)

Všetci Thalwilčania dostali poštou letáky v podobe zatykača - s požiadavkou, že Farnera treba „z krajiny vyhnúť“. Pobúrený Huchel chce ohrozeného a jeho rodinu pozvať na pár mesiacov do Berlína a umožniť mu výskumnú prácu v akadémii vied. Farner to však s vďakou odmietol, nechcel sa ocitnúť v exile v NDR...

V roku 1969 Farner vystúpil zo Strany práce (bol členom jej ústredného výboru), venoval sa najmä marxisticko-kresťanskému dialógu. Izolovaný Huchel sa zasa venoval vlastnej lyrike, ktorú publikovali iba západonemecké vydavateľstvá. Na 65. narodeniny mu Farner 28.3.1968 píše: „Chcel by som Vás ubezpečiť - z pera helvétskeho pastierika je to istotne nezvyčajné -, že ste pre mňa jedným z najdrahších. Často na Vás myslím, ako žijete, na Vašu izoláciu, básnickú silu, na Vašu celkom osobitú ľudskosť. V akom strašnom svete to my žijeme! Ale v tom svete existuje Peter Huchel a už táto istota ma neoberá o nádej.“ Podľa pani Marthy Farnerovej však Huchel tento list pravdepodobne nedostal, podľa všetkého ho zachytila cenzúra NDR.

Farner sa dočkal zadosťučinenia. Po vstupe Sovietov do Prahy a novej vlne protikomunistického štvania vo Švajčiarsku sa ho zastal Friedrich Dürrenmatt: počas matiné usporiadanom 8.9.1968 v Bazilejskom divadle ako protest proti udalostiam v Československu. Hneď na začiatku svojho prejavu hovoril Dürrenmatt o Farnerovi: „Som naňho hrdý. Bez neho by bolo Švajčiarsko ešte úbohejšie a pretože ho nevnímam, je ešte úbohejšie, ako by sa patrilo. Farner má smolu, že žije v krajine, ktorá zo spokojnosti sama so sebou vytvára kult. Komunista - to je označenie čestné, nie nadávka. Dokazujú to pražskí komunisti...“ Zadosťučinením muselo byť pre Farnera aj to, že čoskoro mohol vyučovať na teologickej i filozofickej fakulte v Zürichu. Neskoru, takmer prineskoru! V roku 1973 utrpel dve mozgové porážky. Začiatkom januára 1974 informoval v obehovníku o svojom stave. Tú správu zakončil vetou: „Ale ako vždy vo svojom živote držím sa Rosy Luxemburgovej a jej NAPRIEK VŠETKÉMU!“ V apríli toho roku umrel.

Huchel, Farner: aj v časoch duchovnej korupcie ostali nepodplatiteľní a statoční... (2001)

Preložil JÁN KAEVSKÝ

HODINA BÁSNICTVA

*Na rímse sedieť, na okraji strže,
nad veľkým prázdnom, nad tým náručím,
čo po lupienkoch odtrhnutých z ruže
zachytí aj to, čo viac nemlčím,*

*aj moje telo, husle plné smútku,
tie husle s miechou, rodnou sestrou strún,
napnutou čo len na deň, na minútku
cez celé nebo, medzi zem a spln.*

*Na rímse vlastnej cudnosti a vášne
vysoko sedieť nad tým pod nami
a milovať, a milovať tak zvláštne
prázdnotu hojdajúcimi nohami -*

*tak na toto sa podobajú verše,
tá nástojčivosť detských pantomím,
pravdivejšie a krajšie, o čo smelšie
sa z rímasy srdca do tmy vykloním.*

HODINA BÁSNICTVA II

*Ako keď jedli zo zelených ramien
na tichý kameň prší ihličie
a na hranách sa láme toto amen,
na perách rieky, veď je najbližšie*

*hladinou k nebu - tak ja nečistými
ústami spievam, celkom nehodnou
ústavou gest, tak vediem reči s tými,
čo do erbu už vošli predom mnou.*

*Boli tu chvíľu, iba sa tu mihli
a zanechali vo mne paniku,
ako byť ľavou a prejsť uchom ihly,
ten dlhý návod v cudzom jazyku.*

*No naliehavé ticho, ktoré viedli,
opakujem si s pýchou lakomca
ako to amen, ktoré prší z jedlí,
zlomené, mĺkve, ale bez konca.*

Z LISTOV PRIATEĽOM

*Neviem, čo vám - či strach, či krása sna
na viečka píše, ani čo vám píše.
Mne píše tráva, jazero a tma
tak geniálne svoje krásne klišé.*

*Na zrkadlenie hladín, do očí
upriamených až za horizont, kamsi,
kde nič sa nezačne a nekončí,
píše mi popol, a ja, a ja sám si*

*po slová chodím, ako do erbu
načahujúc sa na tú stranu Styxu.
Vlastnými údmi kriesiť pahrebu
je údel tých, čo až tak veľmi zlí sú,*

*že milovať smú na smrť, bez výhrad.
Reč tamtých vecí prostá je a strohá.
Ale keď viete chvíľu nedýchať,
začujete v tej chvíli šepot Boha.*

TEODOR KRÍŽKA

Hodina básnictva

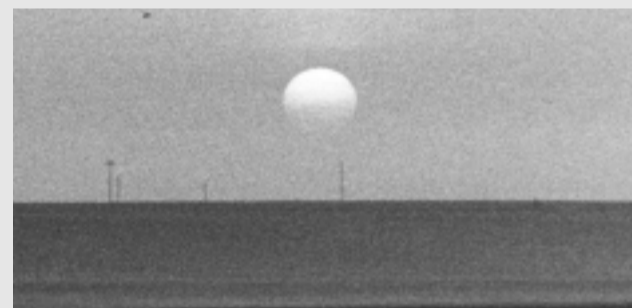
POCHYBY

*A keby som ťa miloval a videl
iba ten jas, čo chodí pred tebou
a za tebou má podobu dvoch krídel,
ten nočný oheň s hviezdou pahrebu;*

*a keby som bol nekonečne hladný
a za vrchstolom len ja jediný
výlučne smel sa opájať len kladmi
nepretržitej tvojej hostiny;*

*a keby som sa odvážil a nebál
brať si z tých súst, a do dna pil, a stál
nad všetkým šťastný, z nepozemských jedál
blažený, zdravý, sýty ako kráľ -*

*kto by som bol? A kým by si v tom sýtom
kráľovstve bola ty? V tom okruhu
žil by môj cit, a bol by ešte citom?
A akú by mal na tom zásluhu?*

BÁSNICI

*Jedia a pijú, ako z hrude matky
sajú svoj smäd, svoj med, svoj tichý jed
a kričia verše, vracajúc tak spiatky
na pieseň premenené víno bied.*

*Sú zlí a zlostní, prebytoční a sú
prekliati k láske, čo ich napína
na mučidlá, kým nezvracajú krásu,
až od nej zadúša sa krajina.*

*Ohavní, podlí, nemravní a tristní
vstupujú do erbu a na holom
krku si tupia meč. No na jar z višni
prší krv, čo sa stala symbolom.*

*Nepochopíte, ako to, že večne
bľabocú, čomu sami neveria,
a predsa to, čo pre vás bolo hriechne,
pre vašich vnukov bude nádhera.*

*Rozprávajú sa s vrbami a listím
na mŕtvych stromoch, či len snom
vracajú pečať skutku, zjavnú čistým,
anjelom, bláznom, no a milencom.*

Slovo kríza sa stalo v našom slovníku tak frekventované, že už v nás prestalo vyvolávať negatívne emócie. Prechádzame ekonomickou krízou, vyrovnávame sa s ekologickou krízou, prekonávame krízu hodnôt. Krízové situácie však prehrmá nad našimi hlavami bez toho, aby sme ich vnímali ako reálne ohrozenie našej existencie a budúcnosti. Informácie, ktoré nám sprostredkujú médiá sú hrozivé, no naša realita sa vplyvom kríz nemení. A tak krízy považujeme za súčasť nášho bytia, nie sú dôvodom na prehodnotenie našich postojov, postupov a hodnôt, naopak sú výzvou, ako krízu prežiť a po nej pokračovať v doterajšom smerovaní.

Ostatných dvadsať rokov našej ekonomickej transformácie nám na jednej strane prinieslo nové možnosti. No zároveň aj reálne ohrozenia. Boli a sú oragnizované mnohé odborné semináre a konferencie, kde sa formulujú jednoznačné závery poukazujúce na devalváciu hodnôt, na disproporcii medzi etikou a ekonomikou, ktorá riadi naše životy. Týchto upozornení a záverov bolo veľa a pravdepodobne sa stali súčasťou nášho krízového klíše, z ktorého sa skôr usmievame a oslavujeme našu schopnosť prekonať každé ohrozenia. Alebo boli tieto závery také bezzubé, že ich každý považoval iba za nariekanie ctihodných pánov profesorov, ktorí sa nedokážu povzniesť nad to, že sa doba zmenila a my sa riadime inými hodnotami, ako boli tie staré. Potom sú naozaj humanitné vedy neschopné vstúpiť do spoločenskej premeny a reálne ovplyvňovať dianie. Alebo je tu hluchota, ktorá nedovoľuje počuť to, čo hovorí etika, filozofia či teológia.

Zmeny, ktoré sa diali po roku 1990 boli okrem iného charakterizované snahou o dobehnutie „vyspelých“ ekonomík v západnej Európe. To, čo sme mali pred sebou bola životná úroveň, ktorú sme sa

snažili dosiahnuť. Dnes by sme pokojne mohli povedať, že išlo nie o životnú úroveň, ale išlo o úroveň spotreby, ktorá je pre nás rozhodujúcim kritériom s najväčšou váhou. Alebo inak povedané, kvalita nášho života sa začala merať ekonomicky cez mieru spotreby. Je to logické, pretože hodnoty majú jednu veľmi významnú funkciu, ktorou je „určovanie podstaty vecí“. Podľa našich hodnôt, ktoré v živote preferujeme, dávame veciam okolo nás význam. V uplynulom období sme nastúpili do vlaku, ktorého hnacím motorom boli ekonomické ukazovatele. Iba cez tieto ukazovatele vieme určiť, do akej miery rastie naša spotreba a naša životná úroveň. Svet okolo nás dostal teda novú podstatu, podstatu ekonomickú.

Európa prešla a stále prechádza procesom integrácie, preskupovania politických, mocenských a ekonomických štruktúr. Keď sa mali definovať základné princípy, na ktorých sa buduje európska integrita, problematickým sa stal Boh a kresťanstvo. Založili sme spolok, ktorého zmysel vidíme jedine v ekonomickej previazanosti a spoločnom budovaní produkcie a spotreby? Znamená to, že našou spoločnou hodnotou v európskom priestore je ekonomický záujem? Ide o stav schizofrénie, ktorá je chorobou nášho ekonomického systému, ako o nej písali Deleuze a Guattari. Tvrdili, že zmysel existencie sa rodí v produkcii, ktorá je prirodzenou túžbou človeka. Je to túžba vytvoriť niečo, čo je pre iných potrebné, niečo čo

reprezentuje jedinečnosť tvoriacej osoby, produkujúcej vo svojej originalite objekty reprezentujúce jedinečnosť tvorcu. Iste, že takéto definovanie človeka má svoje slabiny, pre nás je však dôležité, že nie spotreba, ale produkcia či tvorba je to, čo dáva človeku zmysel existencie. Práve v tom spočíva paradox systému, teda v opačnom určení základného sme-

Hodnota krízy a kríza hodnôt

rovania človeka. Túžba produkcie, konania a sebarealizovania zostáva neuspokojená a nahradená spotrebou, ktorá aj napriek permanentného rastu svojho objemu nedokáže nahradiť jedinečnosť tvorby a sebarealizácie. Preto sme masa, dav a stádo. I tieto pojmy sa stali súčasťou sociálnych koncepcií, no akosi už nikomu nevedí, že je človekom stádovým. Vráťme sa však k pôvodnej otázke, ktorá smeruje k európskym hodnotám. Čo nás vlastne viedlo k tomu, že sa snažíme vytvoriť európsky priestor, ktorý bude pre nás spoločný? Upozornenia etikov, filozofov, teológov, ale i mnohých ekonómov, že iba spotreba nestačí, sa nás už nedotýkajú a prenechávame ich pre akademickú diskusiu. So zadosťučinením tvrdíme, že my máme dôležitejšie problémy. Súčasťou našich hodnotových systé-

mov sa stáva fakt, že spotrebujeme viac ako dokážeme zaplatiť, zvyšujeme vlastnú spotrebu bez toho, aby sme reflektovali náš dopad na budúcnosť a nasledujúce generácie. Je to egoizmus, ktorý považujeme za amorálny, no v našom ekonomickom systéme sa stal princípom. Iným sa pomáha iba v prípade, že už máme dost vlastnej spotreby, alebo sa potrebujeme prezentovať na verejnosti ako filantropi. Vzájomná solidarita nevychádza z princípu spravodlivosti, ale zo strachu, že padajúci sused stiahne aj nás. Morálka nie je súčasťou nášho rozhodovacieho procesu, verejného života, politiky, obchodu a pod.

Cyklickosť kríz nás presvedča o tom, že kríza príde a odíde a morálka v tomto procese nezohráva úlohu, naopak morálka sa meria ekonomickými kritériami. Teda, ak je efektívne byť morálny, potom treba morálku rešpektovať. Ak morálka brzdí ekonomický rast, potom ju neakceptujeme. Rezignácia na význam morálky v živote človeka a spoločnosti poukazuje na charakter vlastného postoja k životu. Zjednodušené „an-

tropologické“ koncepcie človeka ako ekonomického či spotrebujúceho živočicha sú obrazom toho, čo si myslíme o inom človeku a čo si myslíme sami o sebe. Stojí pred nami otázka, akými hodnotami bude charakteristická Európa našich dní? Ako odpoveď sa naskytá konštatovanie ktoré pred časom adresoval veriacim Mons. V. Judák v pastierskom liste. To, čo charakterizuje európske hodnoty je odmietanie zodpovednosti. I takýto postoj môžeme chápať ako reflexiu hodnotného. Hľadanie východiska z krízy nevidíme v tom, že budeme lepšími, ale že budeme sofistikovanejšie vytvárať nové formy spotreby. Neprišli sme na to, že problém je hlbšie ako len v rovine ekonomickej ukazovateľov. Východisko z krízy môže byť buď systematické alebo revolučné. Systematické znamená korekciu, stráženie deficitov a ďalších ukazovateľov tak, aby systém fungoval aspoň navonok vyrovnané a nevytváral ďalšie potenciálne ohrozenia. Revolučné riešenie by znamenalo zmenu postoja. Znamenalo by to pochopenie, že dejinná cesta nezodpovednosti je tým hlavným problémom Európy. Pokiaľ zostane vedomie zodpovednosti iba v rovine akademického diskurzu, zostanú naše riešenia v rovine kozmetických úprav chátrajúcej tváre starého kontinentu.

PETER KONDRLA

JÁN GREŠÁK

Úvahy

*Nik by sa nebol dozvedel, aký je hlúpy,
keby sa nestal poslancom.*

*Napriek strate zdravého rozumu tvrdil,
že ozdravil ekonomiku.*

*Vyhovoval mu Augiášov chliev.
Stále bol pri válove.*

*Demokracia sa najúčinnejšie presadzuje
bombardovaním.*

*Aj napriek výbornému sluchu nepočul
hlas vlastného svedomia.*

*Nielen bieda, ale aj peniaze
dokážu vyzliecť donaha.*

*Najtvrdšou menou je odjakživa
judášsky groš.*

*Jedinou dierou do sveta, ktorú urobil,
bola diera po bombardovaní.*

*Politik sa stáva diktátorom vtedy,
keď uverí vlastným klamstvám.*

*Ako dobre by bolo na svete,
keby sa všetci ostatní polepšili.*

Michal Tóth: Bazilika Božieho hrobu

Nad knihou

Univerzita Komenského, 90 rokov...

Univerzita Komenského v Bratislave vydala v roku 2009 peknú pamätnú publikáciu z príležitosti svojho jubilea „Univerzita Komenského, 90 rokov vysokoškolského vzdelávania a vedy na Slovensku“, v ktorej predstavuje seba ako jedinú univerzitu na Slovensku a tak vlastne zachytáva tento úsek dejín slovenského školstva.

Text pamätnice spracovalo 33 vysokoškolských profesorov, docentov, vedeckých a pedagogických pracovníkov. Fotografie pochádzajú z archívov UK a 15 autorov, logo vypracovala Lucia Šimková, editorom publikácie je doc. MUDr. Martin Dúbrava, CSc.

Do roku 1918 Slovensko nemelo mať ani stredné slovenské školy a iba vznikom ČSR začína rozvoj slovenského školstva, teda aj Univerzity v Bratislave, ktorú s ochotou a náležitou odbornosťou prišli budovať v roku 1919 českí vysokoškolskí profesori z Prahy. Ich zásluhou nová univerzita sa stala pravou „Alma mater“, ktorá postupne nadobúdala všetky hodnoty renomovaných univerzít. Kniha náležite informuje o tejto činnosti a tak plno zhodnocuje toto záslužné úsilie.

Rektor Univerzity Komenského Doc. PhDr. František Gahér, CSc. píše o podujatiach a úspechoch celouniverzitných a dekaní jednotlivých fakúlt o činnosti a úspechoch svojich fakúlt všeobecne, no niektorí aj sami podávajú podrobnejší obraz svojich fakúlt, kým pri iných fakultách podrobnejšiu históriu vypracoval poverený pracovník fakulty.

Knihe som sa potešil, je pekne spracovaná a robí dobrý dojem na čitateľa. No pre mňa ako aprobovaného absolventa z roku 1944 (a potom i v ďalších rokoch) je zarážajúce, že nikto z akademických funkcionárov sa ani nezmienil, že UK od roku 1939 do roku 1954 jestvovala pod menom „Universitas Slovaca bratislavenensis/istropolitana - „Slovenská univerzita v Bratislave“, kedy túto univerzitu úspešne skončilo 5847 vysokoškolákov. Prečo? Veď to bolo tak! Držali sa akademickí funkcionári príkladu našich štátnych a politických predstaviteľov, ktorí pri odhaľovaní jazdeckej sochy kráľa Svätopluka na Hrade ani nespomenuli Slovenskú republiku 1939 - 1945? To bola jediná republika v Európe (okrem republík Sovietskeho zväzu), lebo aj Francúzsko v tom čase bolo iba „Francúzsky štát“ - „l'Etat français“.

Tu s povďakom vyzdvihujem príspevok „Vývoj právnickej fakulty od jej vzniku“, vypracovaný na základe uvedených prameňov Mgr. Evou Vlčkovou, ktorá túto historickú skutočnosť nemohla nevieť a tak existencia Slovenskej univerzity v Bratislave je zdokumentovaná aj v tomto slávnostnom spise. Aspoň takto skromne!

Keďže som svoje štúdiá skončil na Filozofickej fakulte, tejto fakulte som venoval viacej pozornosti. Ani dekan tejto fakulty sa nezmienil o jestvovaní Slovenskej univerzity v rokoch 1939 - 1954, kedy tu skončilo 1224 absolventov. Pre úplnosť dodávam: v časti „Vývoj fakulty od jej vzniku“, ktorej autormi sú PhDr. Alžbeta Sopusková a Doc. PhDr. Ján Lukačka, CSc., je veta: „Nový univerzitný zákon premenoval Univerzitu

Komenského na Slovenskú univerzitu“. Vďaka ich práci vidíme aspoň stručne, ako prebiehal život na Filozofickej fakulte v rôznych obdobiach jej existencie.

K tejto časti mám však aj pripomienky a otázky:

1. Na str. 67 je: „Autonómna vláda a neskôr vláda slovenského štátu ...“, no na str. 72: „Na filologických katedrách najmä po vstupe Slovenskej republiky...“ - Prečo raz malé „s“ a druhý raz veľké „S“? Úradné pomenovanie bolo: Slovenská republika.

2. Ku konštatovaniu na str. 67: „...panovala prísna hierarchia a odstup...“ uvádzam: Panoval vzájomný rešpekt, ktorý sa vyjadroval: Magnificencia, Spectabilita, Honorabilita ... Vyučujúci boli pán profesor, pán docent ..., nám poslucháčom a poslucháčkam vyučujúci hovorili: pani kolegyňa, pán kolega. Úctivý pozdrav bol samozrejmy. Bežný pozdrav bol: „Dobrý deň!“, „Moja úcta“, niekedy bolo tiež počuť: „Na stráž!“ S nemeckými vyučujúcimi: „Guten Tag!“, s talianskymi: „Buon giorno!“ (Nikdy som nepočul na fakulte: „Heil Hitler!“ Stalo sa však, že pán profesor pozdravil študenta skôr než on jeho a tento zážitok študent oznámil kolegyniam a kolegom na seminári, kde to kvitovali ako jedinečnú a veľmi milú skutočnosť.

Pokiaľ ide o odstup, uvediem vlastnú skutočnosť: 3.2.1941 som urobil skúšku z historickej mluvnice jazyka talianskeho a pri odchode som poďakoval pánu profesorovi PhDr. Vladimírovi Bubnovi a pozdravil: „ArrivederLa, signor professore!“, na čo on odpovedal: „Arrivederci, addio!“ „S Panbičkom, pane kolego, s Panbičkom!“

V tejto súvislosti uvediem aj iný prípad: V roku 1941 prišiel z Lubľany, obsadenej Talianmi, do pokojnej Bratislavy pán docent PhDr. Alexander Vasiljevič. Isačenko, ktorý si so svojím poslucháčom Jánom Komorovským tykal, lebo sa zblížili pri práci na rusko-slovenskom slovníku.

3. Na str. 67 nachádzame: „Nový univerzitný zákon otváral dvere väčšiemu vplyvu Ministerstvu školstva...“, to sme však ako poslucháči nepocíťovali. Ministerstvo neriadilo výber štúdijských predmetov, ruština bola riadnym štúdijským predmetom a na lektorských cvičeniach, ktoré viedla pani lektorka Galina Dronová, mali sme učebnicu Pantelejmona Suchanova: Rusky podľa sovietskych metod.

4. V zozname profesorov nie sú uvedení:

a/ Prof. PhDr. Vladimír Buben, francúzsky jazyk

b/ Prof. PhDr. Leone Pacini, taliansky jazyk a literatúra.

5. Neúplne alebo nesprávne sú uvedení:

a / Prof. PhDr. František Kalda - chýba afrikanistika

b/ Prof. PhDr. Ján Komorovský, CSc. - religionistika; tú mohol vyučovať až od roku 1990 po páde komunistickej totality, predtým vyučoval starú ruskú literatúru.

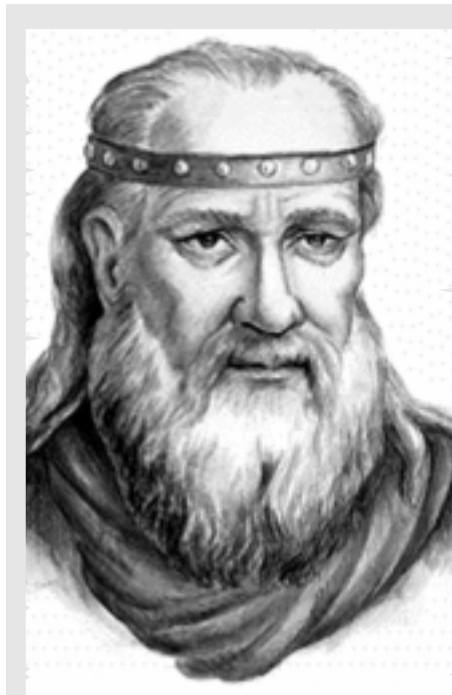
6. V knihe som nenašiel medzi profesorami PhDr. Jána Kvasničku, DrCs., profesora vedeckého komunizmu, ktorý bol rektorom v r. 1976 - 1985.

Pamätnica je slávnostný spis, ktorý sprostredkúva čitateľovi dôležité skutočnosti sprítomňovanej minulosti príslušnej inštitúcie alebo obdobia. Som rád, že jestvuje táto kniha, ktorá zoznamuje verejnosť s činnosťou UK v Bratislave. Pre jej vyhotovenie bolo treba veľa úsilia. Základnou požiadavkou je úsilie o objektivitu a pravdivosť, lebo stanoviská a pohľady môžu byť rôzne. Už Tacitus vyžadoval, aby sa pracovalo „sine ira et studio“ - „bez hnevu a zaujatosti“.

Pri čítaní a štúdiu tejto pamätnice som pocíťoval čosi zvláštne, čo mi nedovoľovalo venovať sa jej s úplnou oddanosťou, lebo mi chýbalo tých 15 rokov Slovenskej univerzity, ktoré boli úspešné a ktoré ani nespomenuli akademickí funkcionári. Zdalo sa mi, že takýto pocit má aj tých 5847 absolventov, ktorí ju skončili. Je tých 15 rokov neznámych či nevhodných? Ak neznámych, potom platí: „Qui nescit et docet, nocet.“ - „Kto nevie a učí, škodí“. Ak nevhodných, potom je nevhodné aj toto moje knižné konštatovanie, ale je veľmi, veľmi potrebné.

Záverom: „Poznávajme seba a budme si vedomí svojej histórie, hodnoty a jedinečnosti!“

ANTON KOŠTÁL

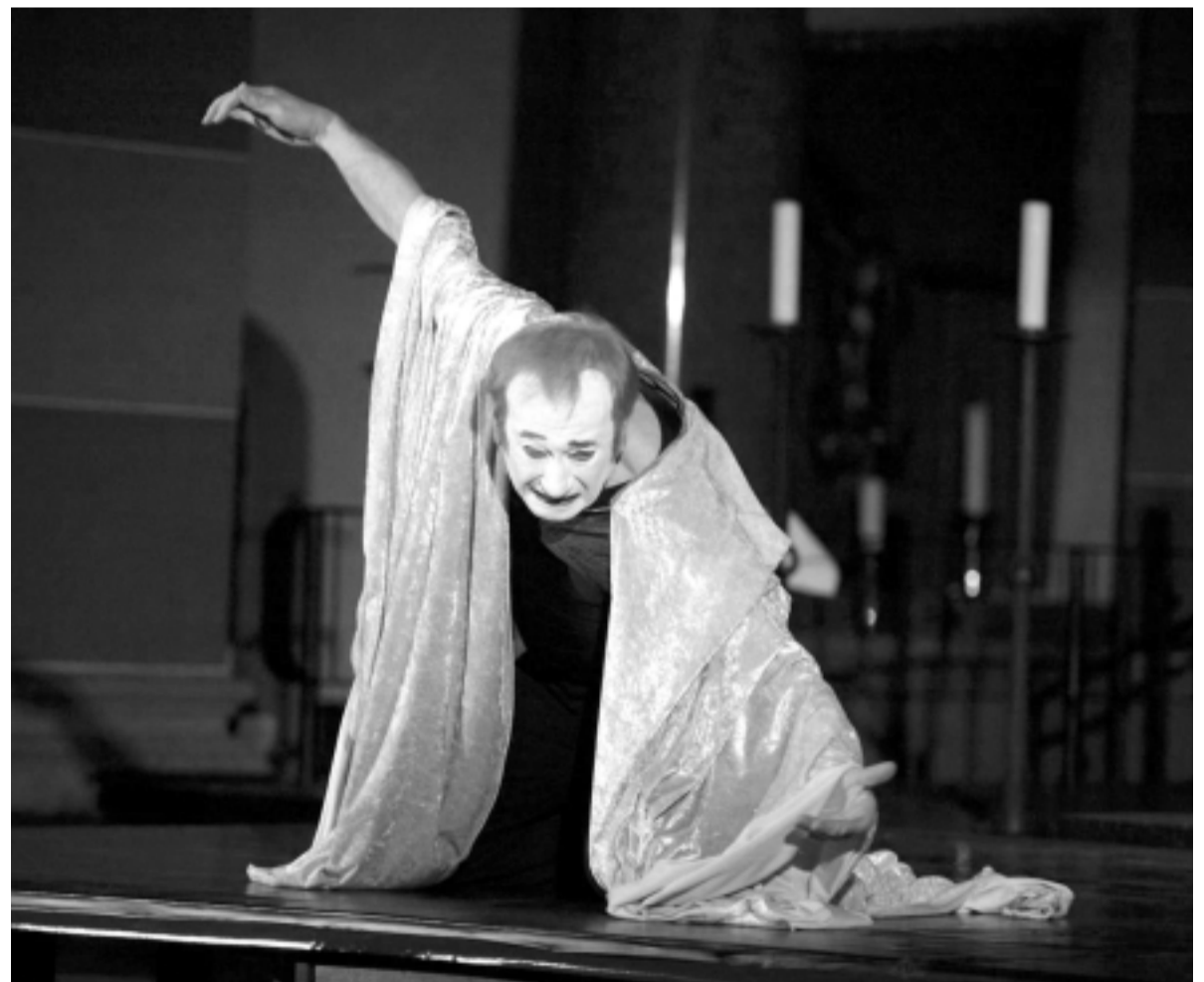
JÁN KOLLÁR

O SAMOVI,

PRVOM NAŠOM
VLÁDCOVI

„Samo“ - niektorí nemeckí letopiscové jej sice Frankem býti pravějí, ale všechny historické okolnosti ukazují to, že on oparvdový, rozený Slav byl, a že jen on anebo jeho předkové mezi Franky se osadili, aneb jako kupci a cizozemci tam bydleli.

Nebo 1. Jméno osobní Sám (Samoslav) jest čistě slávské. 2. Slávské jest i jméno té osady, za které pocházel, a kterou snad jeho předkové založivše podle jména své rodiny Sam, Samonice aneb Semonice nazvali. 3. Všech dvanáctero manželek, které měl, byly dle svědectví historie Slavenky... 6. I to naposledy jest pozoruhodná okolnost, že se Sicharius, vyslanec Daho-bertův, neopovážil ve frankovském oděvu před Sama přijíti, nýbrž přeobléknul se dříve do roucha slaven-ského; a v tomto před Sama připuštěn i slyšán byl, což návštěm jest, že Samo netoliko Slavem, ale i horlivým, tuhým, kroj a zvyk svého národu milujícím Slavem byl.... Byl pak ten Samo z krajiny Srbské, jenž nyní Míšeň slove a tenkrátě Frankům náležla, protož také někteří toho Sama za Franka pokládají...

Podľa minuloročného veľkého ohlase a troch vypredaných predstaveníach prichádza Milan Sládek opäť do Bratislavy s unikátnym predstavením Krížová cesta. Ide o dielo, v ktorom je sugestívnym spôsobom predstavené každé zo štrnástich zastavení, ktoré vypovedajú o posledných chvíľach Ježiša Krista. Svetoznámeho mima bude pritom slovom sprevádzať herec Štefan Bučko. Atmosféru príbehu dotvára organová skladba z dielne Marcela Dupré s rovnomenným názvom Krížová cesta, ako i miesto konania - Kostol sv. Vincenta de Paul v bratislavskom Ružinove.

Podľa uvedení Krížovej cesty v Johanneskirche v nemeckom Düsseldorf v apríli 2007 napísal denník

Rheinische Post: „Keď Milan Sládek nesie svoj kríž na Golgotu, tak človek priam vidí ako jeho na bielo namaľovaná tvár potí kvapky krvi a vody. Keď sa mu pod tarchou imaginárneho kríža podlamujú kolena a nakoniec padá, je priam počuť praštie jeho kostí. Neskôr zasa zosobňuje postavy apoštolov z maľby Leonarda da Vinciho - Posledná večera, nechá udrieť kladivo na klinec, ukáže snatie z kríža. Dokonca obraz Piety, ktorá silne symbolizuje spätosť Márie s Ježišom, nepredstavuje pre Sládka žiadny problém.“

Predstavenie sa uskutoční v Kostole sv. Vincenta de Paul v nedeľu 11. marca 2012 o 18:00. Lístky si záujemcovia môžu zakúpiť v sieti Ticketportal.

Boli to Rimania, ktorí v 5. storočí pomenovali slovom HUNG ARIA (podobne ako Bulg aria, Arauc aria, Sird aria...) veľké územie (ARIA) obývané Hunmi (HUNG). Rímske légie bojovali s týmito „Barbarmi“ na Dunaji, na východ od ľavo-brežného ústia Moravy, ktoré neskôr patrilo moravským Slovenom. Dva tábory rímskych légii, položené na druhom brehu Dunaja, najbližšie k náprotivnými pevnostiam Slovenov zvaným „Brezalauspurc“ (Bratislava) a „Dovina“ (Devin), niesli mená „Gerulata“ (Rusovce) a „Carnuntum“ (Petronell). Po porážke Hunov na Katalónskych Poliach (451) a po smrti Atilu (453) o nich už viac nepočut: integrovali sa do pôvodného slovenského obyvateľstva, ktoré tam bolo už pred nimi a ostalo dodnes.

Podobne bez stopy zanikli aj ďalší mongolskí dobyvatelia Panónie, Avari, dôsledne vykynožení Frankami Karola Veľkého (791, 795) koncom ôsmeho storočia, na obrovskú úľavu Avarmi utlačaných Slovenov. Títo, na znak obdivu a vďačnosti, prijali osloboditeľovo meno „Karolus“ vo tvare „kráľ“, ako titul „kráľ vo všeobecnosti“!

Sloveni označovali svojich západných susedov (a často aj protivníkov) menom „Nemec“, teda „nemý“, alebo ten, ktorý „nevlastní slovo“, v rozpore s nimi, ktorí ho vlastnia a hovoria si preto „Sloven“ (od: slovo, o-slovený).

Frankovia (Nemci) nazývali svojich vzdorovitých a nepoddajných východných susedov názvom „VENd“ (alebo „VINd“), utvoreným z druhej slabiky ich mena: „SloVEN“ . Názvy miest ako VENEZIA (BENátky, zámenou B za V) alebo VENES (F) svedčia o ich Slovensko/Slovanskom pôvode.

V deviatom storočí Svätopluk, kráľ moravských Slovenov (vládol niekoľko desaťročí), uznávaný rímskymi pápežmi, ktorí mu adresovali početné listy (viac než 22), rozšíril zem Slovenov až do jej najväčšej historickej podoby. Podriadil si aj Behemov (neskorších Čechov), polabských Slovenov (Lužických Srbov), Vislanov (južné Poľsko), južných Slovanov (až po riekku Drávu) a na východe panónskych Slovanov až po riekku Tisu, hranicu s vtedajším Bulharskom. Po jeho smrti (894) lúpežné výbojné kmene Maďarov, posledných ázijských dobyvateľov, prišli k nám (896) z uralo-altajského Atelkuzu východnými karpatskými sedlami. Po dlhých výpadoch postupne porazili Svätoplukových synov (asi 100 tis. Kočovných bojovníkov, pričom bojovali aj ženy a deti). Takejto sile nemohlo odolať prevažne roľnícke viacmiliónové obyvateľstvo a postupne si podriadili kráľovstvo Mojmir II. Arpádovsk? vodcovia sa usadili na slovenských hradoch Stoličný Belehrad (Sékešfehervár), Buda, Vyšegrad, Dobrova (Debrecín) a nakoniec dobyli Nitru (Nitru). Po bitke pod Braslavaspurkom (Bratislava) porazili definitívne slovanskobavorské vojsko v r. 905. Slovenská šľachta musela sa podriaďiť a spolupracovať s turkofónmi, dokonca aj na ich lúpeživých výpravách po Európe (vylúpili aj Rím).

Po drivej porážke Maďarov (pri ich 32. lúpežnej výprave voči Frankom) franským kráľom Otom I. Veľkým (r. 955 na rieke Lech pri Augsburgu), tí, vraj desiat, bojovníci vojvodu Lela, ktorí sa vrátili do Panónie, presvedčili vodcov maďarských kmeňov o nutnosti začať usadlý spôsob života, nasledujúc vzor tam žijúcich Slovenov. Z začať obrábať pôdu, sadiť, siať a zberať? rodu. Keď Atel-

kuzu vyhnali Maďarov Pečenehovia (Polovci, Kumáni), za neprítomnosti ich mužov-bojovníkov vyvražďili ich ženy, deti a starcov.

Nedostatok žien medzi Maďarmi spôsobil nutnosť manželstiev zo Slovenkami, ktoré potom rodili Maďarov! Viedlo to po stáročiach k miznutiu ázijských genetických charakteristík u Maďarov. Ich turkofónny jazyk

VLADIMÍR TABAČÍK

Prastará Zem Zaniknuté Kráľovstvo Vlast' a Dedičstvo Slovenov/Slovákov

prevzal zo staro-slovenčiny viac ako tisíc slov, ktoré potom v maďarčine podľahli inému vývoju ako v živej slovenčine.

Roku 1000 princ Štefan z kmeňa Arpádovcov (ktorý vyhylnul „po meči“ r. 1301), syn poľskej matky (po slovensky „Beleknegini“) prijal titul kráľa zeme Hungária (Panónia). Jeho materská reč nebola aglutinujúca-turkofónna, ale slovanská! Štefan bol vzdelaný a ovládla niekoľko uhorských jazykov. Tvrdil (po latinsky) : „... Zem, v ktorej sa žije len jedným spôsobom a hovorí iba jedným jazykom ... je slabá a zraniteľná! ...“ (po latinsky: „... imbecile et fragile est! ...“). Terminológia vyjadrovania sa na kráľovskom dvore obsahuje výrazy zo starej dvornej slovenčiny. Šľachta Maďarov a Slovenov delila sa o obranu zeme. Význam Slovenov v Uhorskom kráľovstve zdôrazňujú mená ich kráľov: najčastejším je VLADISLAV („Vládni Slovanom“). Tri z maďarských kniežat v Nitre a osem uhorských kráľov (1000-1526) niesli toto meno!

Pokresťančenie moravských Slovenov/Slovákov začalo systematicky za kniežata Rastislava a bolo zavŕšené za vlády kráľa Svätopluka, teda pred príchodom Maďarov. Bolo dielom byzantských Grékov (Konštantína a Metoda), ktorých pozval Rastislav r. 862, vyslaných byzantským cisárom Michalom III. Rímski pápeži vytvorili arcibiskupstvo Panónsko-Moravské (880) a menovali Metoda prvým arcibiskupom. Cyrilovým glagolitickým písmom a prekladmi Biblie, Liturgií, modlitieb a Nomokánonu, stala sa v deviatom storočí staro-slovenčina štvrtým biblickým jazykom, po hebrejčine, gréčtine a latinčine. Po Metodovej smrti (885), nahradenie

staroslovenčiny latinčinou (pápež Štefan V.) narobilo Slovenom/Slovákovi počas 1000 rokov nedorozumenie kultúrne škody, zabránilo však ich germanizácii.

Neskorší dvojdielny erb Hungárie (viď na titulke) vyjadruje situáciu prvého kráľa, ktorý sa stal Svätým (1083). Podľa zákonov heraldiky, obsahuje tento erb dve rovnocenné ver-

váci!) rozpadom na menšie národné štáty, dve polovice erbu sa rozdelili a zodpovedajú dvom malým novým štátom, zvaným MAGYARORSZÁG (H) a SLOVENSKO (SK v CS).

Dňa 4. júna 1920 bola v Trianone (Versailles (F)) podpísaná „Mierová zmluva“, dohodnutá Mocnosťami s Maďarmi, ktorí vtedy predstavovali Hungáriu (Uhorsko). Latinský me-

Napriek tomu práve tento menšinový turkofónny jazyk bol zvolený vládnucimi Maďarmi ako jazyk štátny a následne bol aj surovo nanucovaný indo-európskej uhorskej väčšine obyvateľstva! (Maďari tvorili iba 30% obyvateľov Uhorska).

Vo Francúzsku (a inde) je chýbnym zvykom označovať maďarčinu ako „uhorský jazyk“ (la langue hongroise). Uhorských jazykov bolo šesť, zatiaľ čo po maďarsky hovorila len menšina obyvateľstva!

Silná a účinná veľko-maďarská propaganda zneužíva Trianonské nedorozumenie nazvať latiniským menom „Hungaria“ malý Magyarország. Snaží sa nanútiť všetkým rovnice: HUNGARIA = MAGYARORSZÁG.

Tvrdí, že v r. 1920 „... veľmoci potrestali Maďarov za to, že prehrali vojnu...“: propaganda vyvoláva tak falošný dojem, že medzi šiestimi uhorskými etnikami boli Maďari jediní, ktorí ju viedli! Tento „... trest veľmocí spôsobil Maďarom stratu 2/3 ich územia...“: propaganda tvorí tak ilúziu, že pred rokom 1918 celé Uhorsko bolo maďarské!

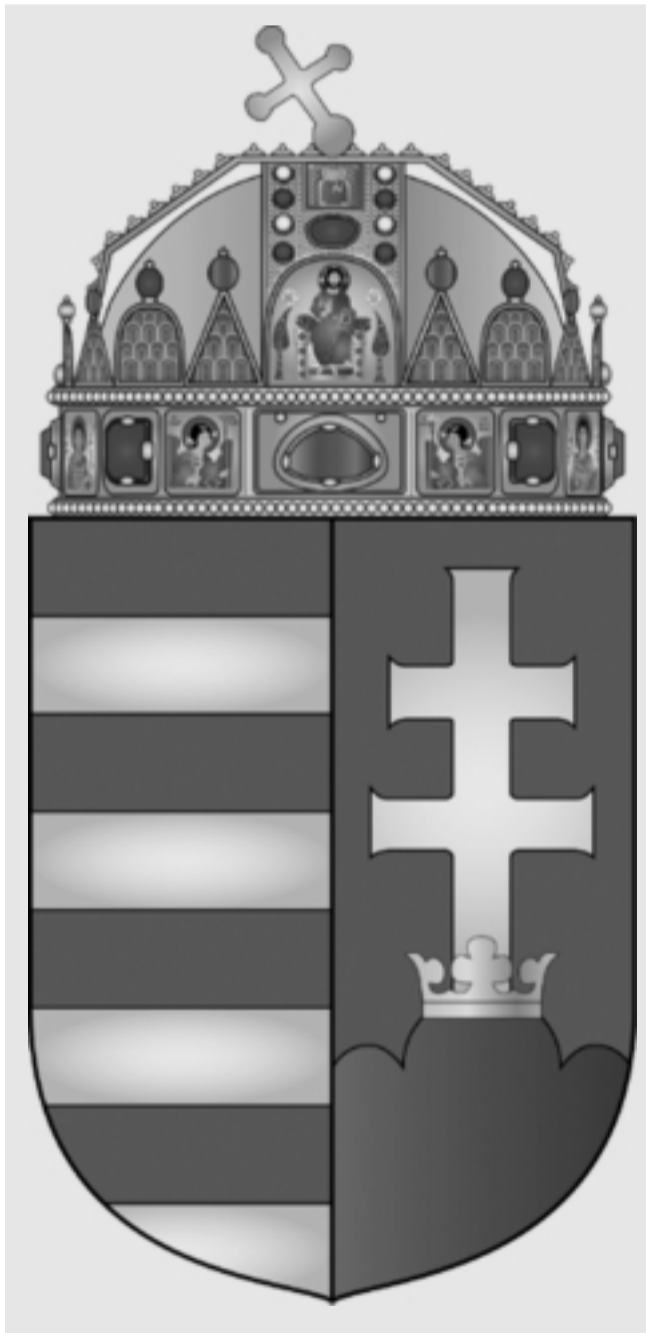
Popieranie legitímnosti hraníc, oddeľujúcich malé Maďarsko (H) od jeho siedmich susedov (SK, UA, RO, SLO, HR, SER, A) je očividné aj na najvyššej štátnej úrovni.

Erb už zaniknutej Hungárie, obsahujúci (jeho pravá polovica) štátny znak Slovenskej Republiky, zdobí palác prezidenta Maďarskej Republiky v Budapešti, na vrchole kopca Buda nad Dunajom! Akoby tam, a nie v Bratislave, býval aj prezident Slovenskej Republiky?

Ten istý dvojdielny erb Hungárie (a nie len jeho ľavú, „maďarskú“ polovicu, ale aj tú druhú, tvorenú štátnym znakom Slovenska!) nájdete na budovách maďarských zastupiteľstiev vo svete a na tričkách maďarských športových reprezentantov! Historické symboly a erby nemožno brať a používať ako huby z verejného lesa: Maďarsko je pirátom a uzurpátorom historických symbolov Hungárie (Uhorska).

Kráľovská koruna Hungárie je tiež podvodne zneužívaná a vydávaná za korunu Maďarskú! Ved' ona patrí všetkým dedičom bývalej Hungárie, medzi ktorými Sloveni/Slováci sú na poprednom mieste! Prekvapivo, uhorská kráľovská koruna sa nenachádza v Dóme Svätého Martina v Bratislave, tam, kde ju kladli na hlavu jedenástim kráľom a ôsmim kráľovným Hungárii! Je ona v Budapešti pod kupolou uhorského (teraz maďarského) parlamentu, kde ju sprievodcovia predstavujú turistom ako maďarskú! O „maďarskej kráľovskej korune“ neslýchal nikto z historikov, s výnimkou maďarských! Výuku histórie v Maďarsku nahrádza veľko-maďarská propaganda.

Všetci historici vedia o jedinom „Maďarskom kráľovstve“ („Magyar Királyság“). Trvalo 26 rokov (od 28/II/1920 do 1/II/1946) a bolo ustanovené i zrušené maďarským parlamentom. Nemalo kráľa ani koruny. Malo len Regenta menom Admirál Horthy Miklós. Za jeho neprerušitej vlády (pred vojnou i cez ňu, až po jeho útek pred Červenou Armádou do Portugalska) inštaloval sa v Maďarskom kráľovstve prvý fašistický antisemitský režim v Európe. Bol on zanedlho sledovaný režimami Mussoliniho a Hitlera. Horthy a Szálasi poslali do Hitlerových koncentrákov 650 tisíc Židov (z plánovaných 800 tisíc), zatiaľ čo ľudácky režim susednej prvej Slovenskej republiky ich tam poslal 58 tisíc.

dzinárdom názov už neexistujúcej zeme, Hungária (H), bol ponechaný jedinému z následníckych štátov, zvanému Magyarország (H), v histórii prvému etnicky maďarskému štátu. Maďarská štátna príslušnosť existuje iba od roku 1918.

Na Uhorskom sneme v Bratislave (1844) navrhli maďarskí poslanci vraj „preložiť“ do maďarčiny názov „Hungaria“ (Zem Hunov) slovom „Magyarország“ (Zem Maďarov). Žiadna mocnosť neprijala takéto tendencie zavádzajúci (výmenou slova Hun za Maďar !!) ba podvodný „preklad“ názvu zeme šiestich národov (etnik)! Tento názov ešte neexistujúcej zeme, používaný len Maďarmi, prešiel po zániku Hungárie (1918) na novozaniknutý malý štát. Pokračovanie? Tentoraz názov už neexistujúcej veľkej zeme, Hungária, udelili mocnosti malému Magyarország-u (H)!!! Veľko-maďarská propaganda zručne zneužíva toto nedorozumenie! Slovenčina a Čeština tvoria výnimku medzi jazykmi v tom, že majú dva rozdielne názvy: Hungáriu nazývajú

„Uhorskom“ a Magyarország nazývajú „Maďarskom“. Slováci sa cítili Uhrami, ale nie Maďarmi!

V súčasnosti už ani vzdelaní Maďari nevedia, že skôr, než oni vymysleli názov „Magyarország“, zem sa menovala „Hungária“ a všetci jej etnickí obyvatelia boli „Hungári“ (po maďarsky „Hungarok“).

Medzi jazykmi (slovenský, maďarský, rusínsky, nemecký, chorvatsko-srbský a rumunský) šiestich národov Uhorska je päť indo-európskych a len jediný turkofónny a to maďarčina!

tikálne polia, symbolizujúce respektívne HUNGARIA INFERIOR (vľavo) a HUNGARIA SUPERIOR (vpravo). Skutočnosť, že Bratislava počas 3 a 1 storočia (1526-1867) bola hlavným mestom Uhorska a korunovačným mestom uhorských kráľov (jedenást) a kráľovien (osem), je symbolizovaná zlatou korunou, položenou pod dvojkrížom v pravej, „slovenskej“ polovici erbu

Od definitívneho zániku šest'národnej (etnickej) Hungárie r. 1918 („Vďaka Bohu“, hovoria zbožní Slo-

Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži

Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži
(Zostavil Ján Mitáč)
Bratislava:
Ústav pamäti národa 2011, 291 s.
+ prílohy

Každá historická doba má svoje tabu, či aspoň témy, ktorých verejné pripomínanie je nežiadúce. Medzi tie, ktoré dnešné, tzv. slovenské médiá, spoločnosť i politika prechádzajú mlčaním až ignoráciou, je aj tragická epocha okupácie južného Slovenska Maďarskom v rokoch 1938 - 1945. V súčasnosti de facto jedinou inštitúciou, ktorá venuje pozornosť tejto téme, je Ústav pamäti národa (ÚPN). ÚPN v súčasnosti zachytáva osobné svedectva posledných žijúcich pamätníkov tejto okupácie, a súčasne o tom pripravuje aj dokumentárny film. V spolupráci s mestom Šurany v dňoch 22.-23. marca 2011 zorganizoval v uvedenej meste medzinárodnú vedeckú konferenciu s témou „Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 -

1945“. Jej cieľom bolo priblížiť toto najtragickejšie obdobie slovenských dejín 20. storočia z rôznych pohľadov i aspektov. Na konferencii vystúpili ako zástupcovia domácich historických inštitúcií i samostatní bádatelia, tak i historici z Ukrajiny, Českej republiky, Maďarska či Veľkej Británie. Spomeňme aspoň niektoré z tém, čo odzneli: Podmienky života obyvateľstva slovensko-maďarského pohraničia, Represie na nemaďarskom obyvateľstve na okupovanom južnom Slovensku, Kravý incident v Šuranoch na Vianoce 1938, Maďarský vpád na Slovensko v marci 1939, Ekonomické dopady Viedenskej arbitráže, Prvá Viedenská arbitráž pohľadom Britov, Ma-

ďarská okupácia Podkarpatskej Rusi v ukrajinskej historiografii a i. Desiat' mesiacov po konferencii na slovenský trh prichádza aj konferenčný zborník. Možno si ho objednať na adrese:

Ústav pamäti národa,
Námestie Slobody 6,
Bratislava 15, 817 83 alebo tel.
na čísle 02 / 593 00 358

Zomrel popredný literárny vedec prof. PhDr. Andrej Červeňák, DrSc.

Prof. PhDr. ANDREJ ČERVEŇÁK, DrSc. (22. 5. 1932, Šarišský Štiavnik - 11. 2. 2012, Nitra), popredný literárny vedec, rusista, komparatista, semiotik, autor a editor početných odborných publikácií, organizátor dôležitých slovenských i medzinárodných kultúrnych podujatí, člen predstavenstva Spolku slovenských spisovateľov a tajomník odbočky SSS v Nitre. Držiteľ Pocty Alexandra Matušku, ktorú mu udelil minister kultúry SR (1997), Radu Alexandra Sergejeviča Puškina, ktorým ho vyznamenal prezident Ruskej federácie (2000), a Radu Eudovíta Štúra, ktorým ho dekoroval prezident SR (2002). Absolvoval slovenčinu a ruštinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Prednášal na Vysokej škole pedagogickej, neskôr na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Pre politické postoje k udalostiam v roku 1968 musel z fakulty odísť a pracoval ako lektor divadiel v Prešove a v Košiciach. Od roku 1977 bol opäť vysokoškolským pedagógom, pôsobil na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde usporadúval vedecké konferencie o spisovateľoch, vydával Almanach Nitra a venoval sa ďalším literárnym aktivitám.

Systematicky rozvíjal vlastné teoretické východiská, ktoré objavným spôsobom po prvý raz verejne prezentoval už pred tromi desaťročiami v rámci prevernej esteticko-antropologickej koncepcie výskumu literatúry. Celosvetový vývoj medziasom potvrdil opodstatnosť a naliehavosť zvoleného filozoficko-metodologického prístupu nielen v rýdzo umeleckých, ale doslova v globálnych kontextoch.

Andrej Červeňák neúnavným priekopníctvom a permanentným hľadacstvom sústavne prispieval k prekonaniu sociologizujúcich obmedzení v chápaní literárnej tvorby a k vyvolaniu zvýšeného záujmu literárnej vedy o biologické a duchovné konštanty človeka.

Autorský prístup Andreja Červeňáka charakterizuje rozvetvené interdisciplinárne bádateľské inštrumentarium opierajúce sa o prenikavú reflexiu problémov umeleckej ontológie, gnozeológie a recepcie, o hlboké poznanie divergencií a konvergencií procesov vedeckého a umeleckého myslenia, o analýzu kľúčových fenoménov vrcholných kreatívnych výkonov svetovej, ruskej a slovenskej proveniencie, o komparáciu signifikantných artefaktov v najširších historických, medzinárodných a regionálnych reláciách.

Autor podnetne dospel k pozoruhodnému posunu od skúmania dejinne uza-

vretých a hodnotovo relatívne ustálených etáp civilizačného, kultúrneho a literárneho vývoja k odvážnemu nastoleniu paralel s najaktuálnejším prúdením súčasnej slovenskej literárnej kreativity.

Jednotlivé diela Andreja Červeňáka sú významnými príspevkami k programovému rozkrývaniu súvislostí, ktoré nám umožňujú vnímať organické spojenie unikátnych a univerzálnych myšlienkových pohybov na pozadí skúmania stále živých ozvien, vibrácií, mutácií, emanácií a impulzov literárnej tvorby.

Z Červeňákových originálnych postrehov a pohľadov vyplýva pre individuálne autorské modelovanie ďalšieho autonómneho vývinu slovenskej národnej literatúry veľa podnetných zistení, pričom v zložitom umeleckom teréne plasticky zobrazuje smer ku skutočnej svetovosti - vedúci nie cez povrchné napodobňovanie a mechanické imitovanie pomínutelných a prechodných módných vln, ale napokon cez rozozvučanie hlbinných membrán vlastnej prirodzenosti, ktorá je v našom prípade nemysliteľná bez slovenského kontextu.

Je autorom 27 samostatných literárnovedných knižných publikácií zásadného významu, vedeckým garantom 25 vedeckých seminárov a vydani 25 zborníkov venovaných slovenským spisovateľom, hlavným editorom 10 ročníkov Almanachu Nitra a spoluvykonateľom mnohých ďalších medzinárodných rešpektovaných knižných projektov.

V rámci edície Život a dielo od roku 1992 vydal zborníky príspevkov z konferencií dedikovaných popredným zjavom modernej slovenskej literatúry. Ide o tvorbu Pavla Straussa, Ladislava Ťažkého, Milana Ferka, Svetoslava Veigla, Jána Štefčeka, Vladimíra Mináča, Milana Rúfusa, Andreja Chudobu, Vincenta Šikulu, Jána Chryzostoma Korca, Osvalda Zahradníka, Petra Jaroša, troch dolnozemskej autorov z vtedajšej Južoslávie, Maďarska a Rumunska (Vit'azoslava Hronca, Gregora Papučeka a Ondreja Štefanka), Jána Tužinského, Petra Libu, Štefana Moravčíka, Andreja Červeňáka, Viliama Turčányho, Rudolfa Schustera, Pavla Janíka, Laca Zubca, Pavla Hudíka, Maríny Čeretkovej-Gálovej, Jána Lenča a Jozefa Boba. V edícii vyšli aj bilančné publikácie Andreja Červeňáka Desiat' statí o slovenskej literatúre (1998), Dvadsať statí o slovenskej literatúre (2004), Tridsať statí o slovenskej literatúre (2007), Štyridsať statí o slovenskej literatúre (2010), Život v literatúre s podtitulom Mój album (2010).

Legendárny literárny vedec a rusista sa odlišoval od iných slovenských bádateľov inojazyčných literatúr nielen intelektuálnou prenikavosťou a faktografickou spoľahlivosťou, ale aj schopnosťou skúmať slovenské a ruské literárne diela v ich vzájomných kreatívnych kontextoch a gnozeologických súvislostiach. Andrej Červeňák zároveň symbolizuje historický zlom a odklon od sociologicky orientovanej percepcie literárnych fenoménov a predstavuje výnimočný kvalitatívny skok spočívajúci v rozpracovaní spomínanej esteticko-antropologickej koncepcie literatúry.

Češ' jeho pamiatke!

PAVOL JANÍK
tajomník
Spolku slovenských spisovateľov

Mlynárstvo a mlynári

ĎURIS, Rudolf:
Mlynárstvo a mlynári na Belanke - Nitrici v 20. storočí.
Nitra: Vlastným nákladom,
2011, 49 s. + prílohy.

Fenomén mlynárstva bol v našich (a nielen našich) národných dejinách prítomný stáročia. Od čias feudalizmu patrilo mlynárstvo k spoločensky ceneným remeslám, mlynári boli až do nástupu kapitalizmu mimoriadne váženou spoločenskou vrstvou. V prvej polovici 20. storočia čiastočne upadalo, počet mlynov klesal, keďže nie všetky boli rentabilné. Kým v roku 1925 ich bolo v ČSR takmer 12 tisíc, v roku 1946 už iba vyše 6 tisíc. Definitívne a nezvratne však mlyny zlikvidoval vládnucci komunistický režim po roku 1948. Historický vývoj, no najmä smutnú etapu zániku mlynárstva sa, na príklade časti hornonitrianskeho regiónu, podujal spracovať vyše 95-ročný bývalý učiteľ a po roku 1990 matiční aktivista Rudolf Ďuris (1916). K mlynárstvu má blízko aj osobne, keďže sám je synom mlynára Petra Ďurisa zo Skačian.

Dielo je malou sondou do dejín mlynárstva a mlynov na dolnom toku riečky Belanka, v obciach Veľké Bielice, Skačany a Hradište.

Vo Veľkých Bielicach (dnes už súčasť mesta Partizánske) boli kedysi tri mlyny, nepriazni osudu najdlhšie vzdoroval tzv. dolný mlyn.

V Skačanoch pracoval tzv. horný mlyn, Jozefa Hýbala, a tzv. dolný mlyn, Petra Ďurisa. Mimoriadnu popularitu si vybudoval hýbalovský mlyn. Bol vydvihnutý aj v Zlatej knihe Slovenska v roku 1929 ako dôkaz vysokých kvalít slovenského mlynárstva.

V Hradišti pracoval mlyn minimálne od 18. storočia. Jeho posledným vlastníkom bol Gustáv Krček.

Pojmy ako tradícia, kvalita či užitočnosť však komunistickým funkcionárom nič nehovorili. Práve naopak, boľševicko-

plebejská spodina, ktorá sa roku 1948 dostala k moci, potrebovala Slovensko z jeho tradícií vykoreniť, rozrušiť stáročia zabeňnutú ekonomickú, kultúrnu a spoločenskú sféru. Tragické dôsledky pociťovali široké vrstvy osôb označených za „triednych nepriateľov“, medzi nimi aj mlynárske rodiny. Režim ich mal za kapitalistov, „buržujov“, a teda „vykorisťovateľov“ ľudu a patrične sa vyvíšil ako na mlynárskych rodinách, tak aj na samotných mlynoch. Už do konca roka 1948 sa museli súkromní malopodnikatelia vzdať živnostenského oprávnenia. Násilnou kolektivizáciou zaniklo aj súkromné maloroľníctvo - hlavný základník námedzných malomlynov.

I keď komunisti časť (poštátnených) mlynov nechali v prevádzke, bola to už celkom iná kapitola. Kniha uvádza výstižné slová historika mlynárstva Rudolfa Kulicha: „Znárodním všetkých mlynov a ich vyradením z prevádzky socialistická spoločnosť z mlynárskeho odboru vyradila tých najodanejších pracovníkov tohto remesla, ktorí ho vykonávali s láskou a s vynaložením všetkých svojich síl. (...) Mlynárov nahradili zamestnanci, ktorí hľadeli na hodiny čakajúc, 'kedy padne'." Na druhej strane, píše Kulich, v novom systéme „zmizla žobrota, každý mal prácu a chlieb, nemusel vandrovať, neraz aj biediť a čakať na milosť tých, čo vlastnili mlyny a iné výrobné prostriedky“ (s. 36-37).

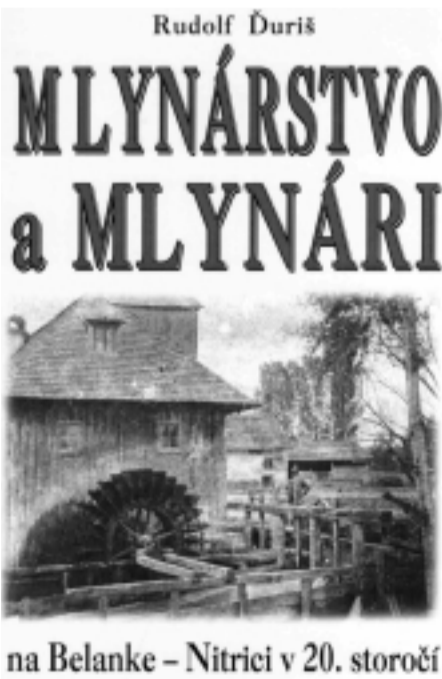
Mnohé mlynské objekty nechali komunisti úmyselne spustiť a mnohé búrati. Ako píše Ďuris na margo likvidácie hýbalovského mlynu v Skačanoch v 80. rokoch, pri jeho búraní vraj „mnohí z divákov plakali. Podľa našej mienky právom. Veď celá stavba bola z kvalitného materiálu, budovy po oprave by boli slúžili ďalších sto rokov. Boli tu zničené miliónové materiálne hodnoty a nevyšli-

teľné hodnoty ľudskej práce a obetavosti“ (s. 16).

Bolo by možné vysloviť niektoré menšie výhrady k obsahovej štruktúre práce, resp. k niektorým opakujúcim sa údajom. Sú to však banálne výhrady, ak prihliadneme na možnosti autora a celkové podmienky, v akých sa práca rodila. Treba uviesť aj fakt, že vzhľadom na nezáujem dnešných vydavateľstiev o podobné nekomerčné témy si autor z vlastných prostriedkov zaplatil vydanie knihy. Dodajme ešte, nie prejav. V minulých rokoch si totiž vydal už iné dve knihy. Tým nepochybne zahabil aj niektorých profesionálnych historikov, ktorí často skončia práve tam, kde treba do práce investovať z vlastného vrecka...

Naostatok možno len konštatovať, že knižka, doplnená viacerými fotografiami a dokumentmi, je zaujímavým príspevkom nielen pre záujemcov o dejiny hornonitrianskeho regiónu, ale aj pre čitateľov skúmajúcich dynamické dejiny 20. storočia, osobitne zaniknuté historické fenomény. Mlynárstvo bolo takýmto fenoménom par excellence.

MARTIN LACKO

*I povedali Mu:
„Pane, tu, hľa,
sú dva meče!“
On im odpovedal:
„To stačí.“*

*Evanjelium podľa Lukáša
22: 38-39*

Duch krížových výprav sa najlepšie prejavil v duchovných rytierskych rádoch. Práve vojensko-rehoľné rády prispeli k upevneniu krížakov začiatkom XI. stor. v Palestíne, hoci sa presadili aj na Západe a rozšírili svoj vplyv ďaleko za hranice sféry svojho prvotného poslania. Ako je známe, rehoľné rády vznikli na úsvite kresťanstva, ešte skôr, ako sa európsky svet rozdelil na západnú a východnú cirkev. Forma rádu ako rehoľného spoločenstva nebola charakteristická pre východných kresťanov, územia a štáty, kde dominoval byzantský vplyv. Tam existovali mnišské bratrstvá Svätého Jakuba, Svätého Juraja a pod. Na Západe, kde prevládala vplyv Ríma, existovali rády, z ktorých mnohé pôsobia dodnes. Niektoré vznikli do krížových výprav a niektoré po nich. Z takých môžeme spomenúť rehole augustiniánov, dominikánov, cisterciátov, františkánov, karmelitánov, jezuitov a pod. Najstarším rádom je však Rád rytierov svätého hrobu, založený cisárom Konštantínom Veľkým roku 326. Ako je známe, kresťanskí pútnici začali navštevovať Jeruzalem od čias, kedy cisárovna Helena (neskôr svätorečená), jeho matka, objavila Pravý Kríž. Na tento cieľ bola zriadená osobitná expedícia, ktorej súčasťou boli najväčší historici a predstavitelia Cirkvi Rímskej ríše. Dlhú hľadali kríž, na ktorom bol ukrižovaný Ježiš Kristus. Naostatok sa dozvedeli od istého žida, ktorý to vedel od svojich predkov, že trámy, ktoré použili na ukrižovanie, boli pohodnené neďaleko od miesta popravy. Cárovna prikázala robotníkom toto miesto rozkopat. Bolo to miesto, kde sa predtým nachádzalo „údolie mŕtvych“, ako ho nazývali židia, lebo tam zhadzovali ukrižovaných spolu s krížmi. Tam zhodili aj kríž Ježiša Krista. Našli sa tri kríže, ale na ktorom bol ukrižovaný Ježiš, nevedeli rozpoznať. V tom čase pomimo kráčaľ sprievod zo zosnulým. Cárovna zastavila sprievod a nariadila položiť telo postupne na každý z troch krížov. V prvých dvoch prípadoch sa nič zvláštne nestalo, ale na treťom kríži nebožtík ožil. Tento kríž sa stal cirkevnou relikviou, bol rozdelený na množstvo drobných častí a už v IV. stor. sa tieto časti rozšírili nielen po celej Rímskej ríši, ale aj na územie iných štátov, kde žili veriaci kresťania. V tom čase sa sväté relikvie dostali aj na územie Gruzínska. Cár v tom čase postavil baziliku povedľa rotundy nad Kristovým hrobom, ktorú bolo treba strážiť. Pravdepodobne odtiaľ pochádza aj názov rádu Strážcovia Božieho hrobu. Stávali ju desať rokov. Vysvätenie kostola Svätého hrobu sa zmenilo na národnú slávnosť. Veriaci, ktorí sem prišli zo všetkých kútov Rímskej ríše, uvideli namiesto tmavej jaskyne krásny chrám s mramorovým obkladom, vykladaným vzácnymi kameňmi, a zavfšený kolonádou. Helena, matka Konštantína Veľkého, sama dozerala nad stavbou chrámu Nanebovstúpenia Pána a chrámu na Olivovej hore. Apoštoli a svätí otcovia potvrdzujú, že vo chvíli Zmŕtvychvstania Ježiša Krista zalialo jeho hrob nadprirodzené svetlo. Napr. Gregor Nisský písal: „Peter nevidel iba zmyslovo, očami, ale aj vznešenou apoštolskou múdrosťou, lebo Hrob bol plný svetla, takže napriek noci videl vnútorné obrazy.“

Prvá zmienka o Svätom ohni sa zachovala zo IV. stor., teda od samých

počiatkov existencie chrámu Božieho hrobu. Svätý oheň sa začal zjavovať pri Pánovom hrobe na Bielu sobotu na znak toho, že Kristus vstal z mŕtvych. Ani v jednom roku sa neprerušilo reťazenie Svätého ohňa, zjavujúceho sa v tomto chráme.

Konštantín sústredil okolo svojej osoby svetskú aj cirkevnú moc. Bol hlavným vojenským veliteľom a sudcom tohto rádu. Rytieri, vojaci alebo Strážcovia Božieho hrobu zohrávali dvojakú rolu: vojensko-strážnu a obrannú. Kríž tohto rádu sa stal súčasťou erbov niektorých štátov. Napr. erby Aténskeho vojvodstva, Cyperského kráľovstva, Savojsko-neapolského kráľovstva, Španielska, Portugalska a Brazílie.

Tento rád a jeho symbolika sa spomínajú aj v čase prvej krížovej výpravy, keď Gottfried (Bohumír) Bouillonský sústredil okolo seba rytierov, ktorým zveril ochranu kostola známeho ako chrám Božieho hrobu. Počas dvadsiatich rokov títo rytieri spolu s rytiermi, ktorí sa k nim pridali neskôr, strážili Svätý hrob. Ich znak obsahoval červený kríž Jeruzalemského kráľovstva.

Roku 113 uzval pápež Paschal II. ich existenciu aj poslanie a pápež Kalixt II. bullou ustanovil rád ako zvláštne duchovné spoločenstvo so zvláštnou úlohou ochraňovať baziliku Božieho hrobu a kresťanský Jeruzalem pred muslimami. Rád existoval aj počas nasledujúcich krížových výprav a spolu s ďalšími rytierskymi rádmí sa zúčastňoval mnohých bojov.

V jednom z článkov francúzskych regulí templárov stojí: „Každý musá konať podľa toho, čo sa páči nášmu Hospodinovi, každý musí na to vynaložiť všetky svoje sily podľa našich pokynov prevzatých z regulí Strážcov Božieho hrobu.“ (z francúzskej Reguly Rádu chrámu, článok 363).

Druhý najsilnejší rád boli johaniti. Na počiatku sa k jednej drobnej obci johanitov v Jeruzaleme pridali Pantaleon Mauro, bohatý mešťan z Amalfi, tu založil kláštor Maria delia Latina, ktorý sa stal kupcov prichádzajúcich z jeho vlasti (odtiaľ pochádza aj názov „hospitalis“ - hosť). Za zakladateľa tohto rádu sa považuje Gerard Tonque. Rád sa začal búrlivo rozvíjať od roku 1099, keď bol oslobodený Jeruzalem a deviatimi mladými aristokrati, ktorí prišli do Svätej zeme spolu s krížakmi, sa rozhodli zasvätiť život starostlivosti o núdznych a chorých pútnikov. Rád bol nazvaný podľa alexandrijskeho patriarchu, ktorý žil v VII. stor. - sv. Jána. Johaniti svoju činnosť územne nelimitovali iba Palestínou a Sýriou, ale boli prítomní aj v európskych mestách, ktoré boli východiskové pre pútnikov: Marseille, Otranto, Messina, Bari a tiež v Konštantinopole, kde už fungoval špitál sv. Simeona.

Za veľmajstra Raymond de Puy (1120-1160) sa rád stal výlučne rytierskym spoločenstvom a starostlivosť o nemocných prenechal výlučne kňazom.

Roku 1113 pápež Paschal II. schválil regulu rádu a udelil mu podobne ako templárom rad privilégií, najmä tú, že oba rády vyňal spod svetскеj a duchovnej správy Jeruzalemského kráľovstva a zaradil pod jurisdikciu Ríma.

Podľa mienky mnohých západných historikov a publicistov rád templárov vznikol z iniciatívy akéhosi iného rádu, ktorí tak vytvoril

chcel pápež kontrolovať situáciu vo Svätej zemi. Bolo to správne rozhodnutie, pretože vojna mohla trvať roky, teda vedenie muselo byť sústredené v jediných rukách a hlavným štábom kresťanských spojencov mal byť Rím.

Vytvorenie duchovno-rytierskych rádov je čímsi úplne novým v rozvoji vojenského umenia. Objavila sa skvelá, disciplinovaná rytierska jazda ťažkoodencov, ktorým sa nepodarilo čeliť len tak hoci komu. V tejto súvislosti treba spomenúť najmä bojové činy templárov, ktorými si získali slávu počas krížiacich výprav.

A predsa podľa tvrdenia anglických autorov ako M. Bailey či Henry Lincoln a i. bol prvým rádom, založeným vo Svätej zemi, práve Priorát Sionu. Oficiálnym cieľom rádu bolo zjednotenie Európy a ustanovenie dynastie Merovingov na francúzsky trón. Hoci tento rod stratil svoju moc ešte v VIII. stor., nevymrel, ale pokračoval po linii od Dagoberta II. cez jeho syna Sigeberta IV. Existuje až doteraz. Vďaka dynastickým sobášom rod Merovejcov predĺžil jeden krížiacich vodcov Gottfried Bouillonský, ale aj ďalšie aristokratické rodiny ako Montesquieu alebo habsburgovsko-lotrinská.

Bez ohľadu na vyložene monarchický program tohto rádu Rím mal záujem o jeho mecenášstvo iných duchovno-rytierskych rádov, predovšetkým Johanitov.

Priorstvo Sionu sa spomína v knihe Dejiny krížových výprav a krížiackeho štátu v Jeruzaleme od René Grousseta. Vo svojej práci sa odvoláva na jeruzalemského kráľa Balduina I., mladšieho brata Gottfrieda Bouillonského, vojvodu lotrinského. Po smrti Gottfrieda roku 1100 bol Balduin korunovaný a bol prvý z kráľovského rodu, ustanoveného na vrchu Sion, a stal sa prakticky rovný ostatným kráľovským rodom v Európe, dynastií Kapetovcov vo Francúzsku, Hohenschaufencov a Habsburgovcov, teda dynastiám cisárov Rímskej ríše, a taktiež anglo-normanskej dynastii Plantagenetovcov v Anglicku. Grosse poukazuje na tajomné Priorstvo Sionu, rád Sionu. Z jeho textu vyplýva, že r. 1099 Gottfried Bouillonský založil rád Sionu, ktorý mal v rokoch 1099-1187 sídlo v opátstve Notre Dame du Monte de Sion.

Na juhu Jeruzalema sa nachádza vrch Sion a na jeho vrchole sa v čase, keď krížiaci Gottfrieda Bouillonského dobýjali mesto, našli ruiny starej byzantskej baziliky, postavenej v IV. storočí. Túto baziliku volali Matka všetkých kostolov. Na základe mnohých dokumentov sa dá s určitosťou predpokladať, že na tomto mieste bolo na príkaz Gottfrieda postavené opátstvo, ktoré sa podobalo na pevnosť. Kláštor dostal meno Notre Dame du Monte

de Sion. Práve tu bola rezidencia rádu, ktorý nadobudol názov podľa vrchu Sion.

Existuje dokument z konca XVII. stor., v ktorom sa spomína, že rytieri, ktorí našli útočisko v kostolných pivniciach, sa združili okolo Gottfrieda a založil Rád Božieho hrobu. Obyvatelia opátstva na Sione zrejme tak akosi postupovali aj v skutočnosti. V dokumente sa uvádza, že „v čase krížových výprav v Jeruzaleme... boli rytieri, ktorých volali Chevaliers de l'Ordre de Notre-Dame de Sion.“

Zachovali sa dokumenty s pečaťou a podpisom opáta Notre-Dame de Sion Arnaldusa, datované 19. 7. 1116. Na ďalšom dokumente z 2. 5. 1125 meno Arnaldusa leží vedľa podpisu veľmajstra templárov Huga de Payens. Z toho sa dá vyvodit' záver, že rád Sionu existoval už v XII. stor. Treba uviesť, že templári sa v tom čase stali akoby vojensko-administratívnym nástrojom Priorstva Sionu.

Podľa dokumentov nájdených koncom XIX. stor. po roku 1188 už templári s rádom Sionu neboli v jednote, hoci do tohto roku boli oba rády prepojené jedným veľmajstrom. Hugo de Payens aj Bertrand de Blanchefort stáli na čele rádu templárov ako aj rádu Sionu. Podľa rovnakého dokumentu sa prvým samostatným veľmajstrom rádu Sionu stal Joean de Gisors. V rovnakom roku 1188 po rozpade únie s templármi sa rád Sionu premenoval na Priorstvo Sionu.

Zaujímavý je aj fakt, že patrónkou templárov je tiež La douce mire de Dieu a neskôr si Božiu Matku zvolili za patrónku aj rytieri teutonského rádu. Ak vezmeme do úvahy, že Priorstvo Sionu bolo od dobytia Jeruzalema roku 1099 dominantným medzi všetkými rytierskymi rádmí a spojovacím článkom medzi Svätou zemou a Rímom, stáva jasným aj to, že v Palestíne boli už v tom čase vytvorené rády johanitov a templárov. Rád templárov sa mal stať bojovou jednotkou Ríma.

Treba však osobitne zdôrazniť, že pojem vojensko-rehoľný rád je iný ako rytiersky rád. V západných krajinách v rozličných obdobiach vznikali rytierske rády. No ak by bol rád templárov vytvorený predovšetkým ako rytiersky, bola by chyba hľadať historickú spojitosť medzi oboma pojmi. Vznik rádu Chrámu bol javom novým a originálnym. Templári neboli mniši (moines), ale boli vo vojenskej službe Cirkvi (religieus). Neboli reprezentantmi aristokracie, ktorá bola vždy pripravená na vzájomné roztržky, ale neboli ani svetskými rytiermi, ktorých karhal sv. Bernard Klervoský. Templári boli Kristovi rytieri „odetí do železa a viery“.

Podľa väčšiny prameňov rád vznikol roku 1118 zo základu deviatich chrabrých rytierov na čele so šľachticom zo Champagne Hugom de Payens. Okrem neho členmi rádu boli Gottfried de Sant-Omer, André de Montbard, Archambaud de Saint-Agnan, Geoffroy Bissol, Rossal, Nivard de Montdidier (Marsel' Lobe, Tragedija ordena Templierov. SPB, 2003, str. 27). A predsa sa možno domnievať, že v tom čase už existovalo najmenej štyri roky. Svoje pomenovanie templári alebo rytieri Chrámu získali preto, lebo ich hlavným sídlom bolo južné krídlo Balduinovho paláca, ktoré sa opieralo o jeruzalemský chrám Božieho hrobu. Svojho času bol mešitou, muslimskou svätynou al-Aksá, obrovskou stavbou z XI. stor., opierajúcej sa o dve stĺpy. Podľa ústneho podania na tomto mieste stál Šalamúnov chrám. Po francúzsky je chrám temple, nuž podľa tohto francúzskeho slova sú nazvaní aj templári.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

MERAB SURGULADZE

Vznik rytierskych rádov

tajnú vojenskú a rehoľnú organizáciu. Tento rád bol známy pod rozličnými názvami, z ktorých najznámejší je Prieure de Sion. Jeho veľmajstrami, ako sa ukázalo, boli mnohí predstavitelia západoeurópskej vedy a kultúry. Bez ohľadu na to, že boli templári rozpustení a prenasledovaní v rokoch 1307-1312, Priorát Sionu zostal nedotknutý a plnil svoje úlohy počas mnohých storočí.

Prirodzene, pápež Urban II., ktorý vyzval kresťanov Západnej Európy na krížovú výpravu, musel dohliadať na sled vojenských udalostí, správanie sa krížakov, obzvlášť ich vodcov, ktorí boli svetskí feudáli a zavše si prisvojovali priveľa slobody. Preto poslal do Palestíny s inštrukciami svojho legáta Ademara. Rím potreboval vytvorit' armádu, ktorá by kontrolovala situáciu na oslobodených územiach a bola odaná Cirkvi. Nemala by mať osobné výhody a podriaďovala by sa pápežovi. Práve vďaka tomuto vojsku

